

W. KOVÁCS ANDRÁS*

A 15. SZÁZADI ERDÉLYI TARTOMÁNYGYŰLÉSEKRŐL I. (1416–1479)

Kulcsszavak: *Erdély; közgyűlés; tartománygyűlés; igazságszolgáltatás; vajda; alvajda; középkor*

BEVEZETŐ

Janits (Borsa) Iván (1917–2006) 1940-ben megjelent, máig meg nem haladott, alapvető értekezésében az erdélyi vajdai igazságszolgáltatásnak három formáját azonosította. Eszerint ennek legfontosabb fóruma a 14. század folyamán és a 15. század legelején a Torda mezőváros közelében rendszertelen alkalmakkor megtartott általános (bírói) közgyűlés (*generalis congregatio*) volt, amelyek közül a legutolsót 1412-ben tartották meg. Bírói közgyűléseket azonban nemcsak a vajda, hanem alkalmanként maga a király vagy valamelyik királyi kiküldött is tarthatott, ám ezeken legtöbbször a vajda is jelen volt. Királyi parancsra ezeken a gyűléseken nemcsak az erdélyi nemeség, hanem a székelyek és a szászok képviselői is részt vehettek. A vajdát a közgyűlések tartásában soha nem helyettesíthette a familiárisai köréből kinevezett helyettese, az alvajda. A vajda alkalmilag emellett máshol is ítélezhetett ugyan, de erre ritkán került sor. Az alvajdák a Fehér megyei Szentimrén tartottak ítéлőszékeket meghatározott egyházi ünnepek nyolcadán (oktávján). Ez a vajdai közgyűlések megszűnte után (1412) Erdély legfontosabb bírói fórumává vált, továbbra is Szentimre, majd 1433-tól kezdődően felváltva Szentimre és Torda helyszínnel.¹

* W. Kovács András (1975), PhD, tudományos munkatárs, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jakó Zsigmond Kutatóintézete, Kolozsvár, wkovacsandras@eme.ro. A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült (BO/00522/20/2). Köszönöm Hegyi Gézának a tanulmányhoz fűzött megjegyzéseit. – A középkori családnevek írásakor a kiejtés szerinti írásmódot használom, és nem a történelmi családneveknek csak az újkorban kialakult hagyományörző írásmódját (pl. Werbőczy helyett Verbőci, Báthori helyett Bátori).

1 JANITS [BORSA] Iván: *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1940 (A Pázmány Péter Tudományegyetem Történelmi Szemináriumának Kiadványai 18).

Ami a 15. század első harmadától a Mohácsig terjedő korszak erdélyi gyűléseit illeti, a kutatást hosszú ideig hátráltatta a forráskiadás helyzete, nevezetesen az, hogy e korszak okleveleinek többsége közöletlen maradt. Korán ismertté váltak azonban a nemesek, székelyek és szászok részvételével megtartott legfontosabb erdélyi tartománygyűlésekre (1437, 1459, 1506) vonatkozó oklevelek;² ezekre alapozva a kutatás elsősorban a három „politikai nemzet” együttműködését vizsgálta.³ A románok alkalmi részvétele az erdélyi tartománygyűléseken (1291, 1355) ugyancsak felkeltette a kutatók érdeklődését.⁴ Egy 2008-ban második kiadást is megért román nyelvű mun-

- 2 *Diaetae, sive rectius comitia Transsilvanica, eorumque decreta, quae vulgo adpellantur articuli diaetales.* Auctore Josepho BENKŐ. Carol. Schaumburg, Viennae, 1797; *Erdélynek a mohácsi ütközet előtt való befolyása a magyarországi törvényhozásba és ebéli hajdoni függéséről.* Árpádia. Honi történetek zsebkönyve. Szerk. KOVÁCSÓCZY Mihály. Harmadik év. Kassán, 1838 (a továbbiakban KEMÉNY: *Törvényhozás*). 1–82; *Erdély országgyűlései a vajdák alatt (időköz: 1002–1540).* Kútfők nyomán írta VASS József. Pfeifer Ferdinánd bizománya, Pest, 1869. – Ezeket a munkákat ma már jórészt csak tudománytörténeti érdekességgként tartjuk számon.
- 3 *Die „Unionen” der drei ständischen „Nationen” in Siebenbürgen bis 1542.* Inauguraldissertation zur Erlangung der philosophischen Doctorwürde an der Universität Heidelberg von Friedrich TEUTSCH aus Schäßburg in Siebenbürgen. Buchdruckerei der v. Closius’schen Erbin, Hermannstadt, 1874; MÁLYUSZ Elemér: *Az erdélyi magyar társadalom a középkorban.* MTA Történettudományi Intézet, Bp., 1988 (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 2 – a továbbiakban MÁLYUSZ: *Erdélyi társadalom*). 38–48 (*Országgyűlés, unió* c. fejezet; a kéziratot Mályusz 1947-ben zárta le, de csak 1988-ban jelenhetett meg nyomtatásban); Gheorghe I. BRĂTIANU: *Adunările de stări și români în Transilvania = Uő: Adunările de stări în Europa și în țările române în evul mediu.* Editura Enciclopedică, Buc., 1996 (Biblioteca Enciclopedică de Istorie a României). 199–264 (a tanulmányt a szerző 1947–1950 között, házi őrizetben írta meg, ahol nemhogy kiadatlan levéltári forrásokhoz, hanem még az idegen nyelvekre lefordított magyar szakirodalomhoz sem jutott már hozzá; munkája Romániában csak 1996-ban jelent meg); OBORNI Teréz: *Udvar, állam és kormányzat a kora újkori Erdélyben (tanulmányok).* ELTE, [Bp.], 2011 (Udvar-történet kötetek IV – a továbbiakban OBORNI: *Kormányzat Erdélyben*). 19–24; Cosmin POPA-GORJANU: *Unirea de la Mediaș (25 noiembrie 1459) și identitatea regională.* Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis IX(2017). (a továbbiakban POPA-GORJANU: *Unirea de la Mediaș*). 173–185; Uő: *Identitatea regională și unirea stărilor privilegiate ardeleni în prima jumătate a secolului al XV-lea.* Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis VIII(2016). (a továbbiakban POPA-GORJANU: *Identitatea regională*). 211–225. – A korai rendiség megnyilvánulásának tartja a vajdai közgyűléseket Tudor SĂLĂGEAN: *Transylvania in the Second Half of the Thirteenth Century. The Rise of the Congregational System.* Brill, Leiden–Boston, 2016 (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, vol. 37).
- 4 ÉRSZEGI Géza: *A román nemesek az erdélyi tartományi gyűlésen a 13. század végén? = Nobilimea românească din Transilvania. Az erdélyi román nemesség.* Coord. Marius DIACONESCU. Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1997. 64–76; Ioan Aurel POP: *Adunarea generală a stărilor Transilvaniei din mai 1355.* Mediaevalia Transilvanica II(1998). 1. sz. 61–70. Utóbbi szerző itt kifejtett véleményével ellentétben a vajdai közgyűlések nem tekinthetők Erdély korai rendi gyűléseinek, lásd TRINGLI István: *Megyéek a középkori Magyarországon = Honoris*

ka az 1542 előtti erdélyi bírói gyűlések monografikus bemutatását ígérte, de közöletlen levéltári forrásokat nem használt, és a modern magyar történeti kutatás eredményeit sem ismerte.⁵ A kötet a maga során a magyar nyelvű szakkutatás előtt maradt ismeretlen.

AZ ALVAJDÁK SZEREPE A TORDAI KÖZGYŰLÉSEK TARTÁSÁBAN 1412-IG

A 14. századi vajdai közgyűlések 1940 után sem kerültek ki a történeti kutatások látóköréből, de a Borsa által felvázolt képet érdemben nem kellett módosítani.⁶ Az alábbiakban egyetlen megválaszolatlan kérdésre, az alvajdák és a közgyűlések kapcsolatára térek ki, mert ennek a 15. századi fejleményekben is jelentősége van. Borsa azt

causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére. Szerk. NEUMANN Tibor–RÁCZ György. MTA Történettudományi Intézete–Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara, Bp.–Piliscsaba, 2009 (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 40–Analecta Medievalia 3 – a továbbiakban *Honoris causa*). 507.

- 5 Gheorghe BICHICEAN: *Congregațiile generale în Transilvania voievodală*. C. H. Beck, Buc., 2008 (Studii Juridice). – A munka korábbi kiadása ettől eltérő címmel jelent meg: Uő: *Adunări de stări în țările române. Congregațiile generale în Transilvania voievodală*. Tribuna, Sibiu, 1998. (Dolgozatunkban a munka újabb kiadására hivatkozunk.) A kötet alap gondolata az, hogy a tartománygyűlés Erdély etnikai színezetű autonómiájának megjelenítője és rendi intézmény. Kritikáját lásd alább.
- 6 VARGA Tibor Róbert: *Adatok Szécsényi Tamás vajdai széken kívüli igazságszolgáltató tevékenységéhez = Tanulmányok a középkorról. A II. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2001. április 3.) előadásai.* Szerk. WEISZ Boglárka–BALOGH László–SZARKA József. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2001. 139–149; KORDÉ Zoltán: *Az 1412. évi erdélyi Generalis Congregatio*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica CXXIV(2006). 53–61; Uő: *A székey ispáni méltóság története a kezdetektől 1467-ig*. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2019 (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 29 – a továbbiakban KORDÉ: *A székey ispáni méltóság*); Susana ANDEA: *Congregații voievodale și palatinale (sec. XIII–XIV)*. Argonaut & Mega, Cluj-Napoca, 2013 (Institutul de Istorie “G. Barițiu”. Medievalia III.–Argonaut. Istorie. Documente. Mărturii). 183–221, 229–264 (az 1379-ig tartott vajdai közgyűlések bemutatásával). – Magyarország Erdélyen kívüli részein a nádor vagy más országbíró tartott közgyűléseket, 1409 után királyi felhatalmazással; Szlavóniában a szlavón bán. Ezek működésére lásd HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt*. MTA, Bp., 1899. 66–75; ISTVÁNYI Géza: *A generalis congregatio*. Levéltári Közlemények XVII(1939). 50–83 (első közlemény) és XVIII–XIX(1940–1941). 179–207 (második és befejező közlemény); TRINGLI István: *Két szokásjogi norma a közgyűlések működéséről*. Történelmi Szemle XXXIX(1997). 3–4. sz. 387–400; Uő: *Az 1481. évi szlavóniai közgyűlés = Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Szerk. CSUKOVITS Enikő. MOL, Bp., 1998. 291–319; B. HALÁSZ Éva: *Generalis congregatiók Szlavóniában a 13–14. században*. Történelmi Szemle LIX(2017). 2. sz. 283–298, stb.

az 1940-ben ismert egyetlen adatot, amely szerint 1337. május 1-jén Tordán az alvajda tartott volna közgyűlést, egyszerű elírásnak⁷ tartotta, és szerinte az oklevélben valójában az alvajda oktavális törvényszékéről van szó. Az oklevél szerint a közgyűlés Szt. György oktaváján kezdődött,⁸ ám itt nem az alvajdák szokásos szentimrei ítélőszékéről lehet szó, hanem csak az alvajda nevezte a sajátjának a közgyűlést, és két (tartalmi említésből ismert) oklevéllel is adatolható, hogy ekkor Szécsényi Tamás erdélyi vajda valóban tartott Tordán közgyűlést.⁹ Istványi Géza (1913–1943), három további oklevelet idézve, ugyan nem tartotta kizártnak, hogy az alvajda is tarthatott közgyűlést, de részletekbe nem bocsátkozott.¹⁰ Az általa idézett oklevelek közül azonban csak egy 1347. évi említ alvajdai közgyűlést.¹¹ Ebben azonban az szerepel, hogy az alvajdát Lajos király és István erdélyi vajda utasították arra, hogy a közgyűlésen hozzon végítéletet. Ez lehet a magyarázata annak, hogy a Márton-nap oktaváján Szentimrén megtartott oktavális bírói székét az alvajda közgyűlésnek nevezte. Királyi felhatalmazással tartott közgyűlést, a felhatalmazást pedig – minden bizonynyal szóban – a vajda közvetítette számára.¹²

7 JANITS: *i. m.* 42 (83. jegyz.).

8 1337-ben Péter alvajda tartott közgyűlést, lásd *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Erdélyi okmánytár.* I–V. (1023–1389). Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közlést teszi JAKÓ Zsigmond. [A III–V. kötet HEGYI Géza és W. Kovács András közreműködésével]. MOL/MNL–MTA TTI–ELKH BTK, Bp., 1997–2021 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 26, 40, 47, 53 – a továbbiakban CDTrans). II. 941. sz.

9 CDTrans II. 929–930. sz.

10 ISTVÁNYI: *i. m.* II. 195 (20. jegyz.).

11 ISTVÁNYI által idézett oklevelek: 1.) 1340. jan. 11. Tamás vajda eltiltotta alvajdáját, Petőt, hogy Vas Miklós fölött birtokügyben ítélkezzen (*Hazai oklevéltár.* Szerk. NAGY Imre–DEÁK Farkas–NAGY Gyula. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1879. 223 = CDTrans III. 4. sz.), de az oklevélben nincs szó alvajdai közgyűlésről. – 2.) 1337. jún. 18. Péter alvajda megemlíti, hogy máj. 1-jén Tordán közgyűlést tartott (CDTrans II. 941. sz.). Ezt az alvajda által tartott közgyűlést említő adatot Janits is idézte (JANITS: *Erdélyi vajdák.* 42 [83. jegyz.]), és mint láthattuk, voltaképpen a vajda tartotta a közgyűlést. – 3.) 1353. jan. 25. István erdélyi alvajda maga mondja el, hogy a közgyűlést a vajda tartotta (CDTrans III. 683. sz.), sőt vajdai kiadvány is fennmaradt a közgyűlésről (uo. 682. sz.). Ez lenne az egyetlen kivétel, amikor az alvajda ítélkezett is a vajda közgyűlés alkalmával (JANITS: *i. m.* 42). – 4.) 1347. nov. 22. Szentimre. Péter erdélyi alvajda az oklevelében a saját közgyűlését említi (István vajda 1348. máj. 17-i oklevelébe foglalva: Teleki cs marosvásárhelyi lt, Kk 17. = CDTrans III. 459. sz.; eredetije: uo. 434. sz.).

12 MNL OL, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 73 655: *tam ipse dominus Lodovicus rex, quam idem Stephanus woywoda, dominus noster nobis firmiter precipiebant ut presentem causam... in predictis octavis festi beati Martini confessoris absque ulteriori dilatione finaliter decidere et determinare deberemus iustitia mediante* (az oklevél regesztája: CDTrans III. 434. sz.).

Az azonban már valóban elírásnak¹³ tartható, hogy a vajdák Szentimrén tartottak volna közgyűlést, még úgy is, hogy egy 1326. évi, eredetiben fennmaradt oklevélben Tamás vajda maga mondja el, hogy Szentimrén közgyűlést tartott.¹⁴ Itt gondolhatnánk arra, hogy a vajdai közgyűlések korai szakaszában létező, egy vagy két szomszédos megye számára tartott közgyűlésről van szó, és szentimrei, a kelethely okán Fehér megye számára tartott közgyűlés jöhetne szóba.¹⁵ Az oklevél azonban Kolozs megyei nemések tiltakozását foglalta írásba, és az egyes megyék részére tartott közgyűlések lokális ügyekkel foglalkoztak. Szécsényi Tamás vajda valószínűleg csak Doboka vármegye nemessége részére tartott közgyűlést Bonchidán 1330-ban,¹⁶ Doboka és Kolozs megyék részére ugyancsak Bonchidán 1337-ben,¹⁷ Désen pedig 1337-ben.¹⁸ Derencsényi Pető erdélyi alvajda Szolnok, Doboka és Kolozs vármegyék részére Bonchidán tartott közgyűlést (1339).¹⁹ Bár a Tamás vajda által Désen tartott közgyűlésről a vajdai oklevél nem pontosítja, hogy mely megyéknek tartotta, egyszerűen *generalis congregatió*nak nevezi, a helyszín és a tárgyalt ügy miatt valószínű, hogy a Szolnok megyei nemesség számára tartott részleges közgyűlésről van szó. A parciális közgyűlések kora ezzel le is áldozott, az erdélyi megyék mindegyike ezentúl a tordai közgyűlésen vett részt. Ilyen parciális közgyűlésről egyetlenegyszer hallunk még, 1363-ban, de az oklevél hamis.²⁰ A tartomány egésze számára vajdai közgyűlést 1412-ig nem tartottak máshol, mint Torda mezőváros mellett.

Az alvajdák Tordán, a vajdai közgyűlésen is állítottak ki okleveleket, de jellemzően nem bírói ügyben. 1378-ban (Temes) János erdélyi alvajda Tordán kiállított oklevelével halasztott pert a következő év vízkeresztjének oktavájára.²¹ Ez mégsem tekinthető az alvajda első, tordai ítélkezésének, mert az oklevélben erről nincs szó. A perhalasztás helyszíne amúgy sem feleltethető meg az ítélőszék helyszínével. A következő évben, 1379-ben az alvajda ugyancsak Tordán halasztott pert, de itt már azt is elárulja az oklevél, hogy a pert a vajda közgyűlésén kellett volna elkezdni, de azt a vajda a kitűzött időpontban nem tarthatta meg (*quia ipsam congregationem termino*

13 JANITS: *i. m.* 42 (86. jegyz.).

14 CDTrans II. 562. sz. – Ezzel szemben ugyanezen oklevél alapján VARGA: *i. m.* 142 (10. jegyz.). Szentimrén tartott *generalis congregatió*val számol.

15 Janits (uo.) az oklevelet Lackfi István vajda 1348. máj. 18-i tartalmi átírása alapján idézte. MNL OL, Teleki cs marosvásárhelyi lt, Kk 17. = DL 73 657.

16 CDTrans II. 673. sz. (1330. ápr. 24.); uo. 675. sz. (1330. máj. 11.).

17 Doboka és Kolozs vármegyék részére ugyancsak Bonchidán (uo. 962. sz. [1337. dec. 2.]) és meg nem jelölt helyen tartott közgyűlése: uo. 963. sz. (1337. dec. 3.).

18 Désen tartott közgyűlése: uo. 961. sz. (1337. nov. 27.; az alvajda egy pert a vajda elé tett át).

19 Uo. 1055. sz. (1339. nov. 8.) Ez utóbbi közgyűlést egy 1340. máj. 1-jei oklevél is említi: CDTrans III. 14. sz. A részleges gyűlésekre lásd JANITS: *i. m.* 47.

20 CDTrans IV. 190. sz.

21 CDTrans V. 409. sz.

prefixo celebrare non potuit).²² Szentimrén kívül Küküllőváron ítélkezett az alvajda 1379-ben, de megjegyezte, hogy ez a király írásos parancsára történt.²³ 1391-ben az alvajda a tordai királyi civisek és *hospesek* panasza ügyében Tordán ítélkezett, de a király parancsára és László erdélyi vajda megbízásából.²⁴ 1396-ban Sverci János alvajda Szebenben állított ki perhalasztó oklevelet; a pert a hadjáratra való tekintettel halasztotta.²⁵ Az 1403. évi belháború miatt az alvajdák ez év júliusában Keresztesen állítottak ki oklevelet, amelyben épp a zavargásokra történő hivatkozással (*propter disturbium et motionem regni*) halasztottak pert.²⁶ Ugyancsak a polgárháborúval magyarázható, hogy ez év szeptemberében „a szászok elleni hadjáratban, a Nyárádtó melletti táborban” kelt (Nadabi) Csák fia Lőrinc és Nadabi „Vajdafi” István alvajdák oklevele.²⁷ Bizonyos, hogy ekkor mindenben helyettesítették az ekkor elvben még hivatalban levő vajdákat, Csáki Miklóst és Marcali Miklóst, mert azok ekkor már csatlakoztak a király ellenzékéhez.²⁸

Az 1412-ben megszűnt tordai vajdai közgyűléseket a következő évtizedekben az alvajda szentimrei oktavális ítélőszéke pótolta. Bírói jogköre továbbra is az erdélyi megyék nemességére terjedt ki, birtokügyeket és mai szóval élve „büntetőügyeket”

- 22 Uo. 455. sz. – Hasonló eset, ugyanebből az évből: uo. 502. sz. (a pert a vajdai közgyűlésen akarták elkezdni, de végül a halasztás mellett döntöttek, és a perhalasztásról az alvajda állított ki oklevelet). Ugyanekkor Tordán a vajda tartott közgyűlést: uo. 500. sz.
- 23 Uo. 479–480. sz. Az 1379. szept. 19-i oklevél Szentkirályon, a szept. 20-i Küküllőváron kelt. Küküllővárat alkalmanként Szentkirálynak is nevezik, mivel temploma védőszentje Szt. István volt (vö. GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae*. III. Akadémiai, Bp., 1987. 557, 560; CDTans IV. 831–832. sz.).
- 24 *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XV. (1387–1428). Szerk. MÁLYUSZ Elemér–BORSA Iván–C. TÓTH Norbert–NEUMANN Tibor–LAKATOS Bálint–MIKÓ Gábor–PÉTERFI Bence. Akadémiai–MOL/MNL, Bp., 1951–2022 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 55, 59, 61 – a továbbiakban ZsOkI). I. 2043. sz., vö. uo. 2264. sz.
- 25 Uo. 4567. sz.
- 26 *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Von Franz ZIMMERMANN–Carl WERNER–Georg MÜLLER–Michael AUNER–Gustav GÜNDISCH–Herta GÜNDISCH–Gernot NUSSBÄCHER–Konrad G. GÜNDISCH. I–VII. (1191–1486). Ausschuss des Vereins für siebenbürgische Landeskunde–Editura Academiei Republicii Socialiste România–Editura Academiei Române, Hermannstadt–Buk., 1892–1991 (a továbbiakban Ub). III. 298.
- 27 ZsOkI II/1. 2614. sz.
- 28 *Codex diplomaticus Sacri Romani Imperii comitum familiae Teleki de Szék. A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára*. I–II. (1206–1526). Szerk. BARABÁS Samu. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1895 (a továbbiakban TelOkI). I. 291. Vö. HEGYI Géza–W. Kovács András: *Néhány erdélyi alvajda azonosításáról = Testimonio litterarum. Tanulmányok Jakó Zsigmond tiszteletére*. Szerk. DÁNÉ Veronka–LUPESCUNÉ MAKÓ Mária–SIPOS Gábor. EME, Kvár, 2016. 163 (a vonatkozó rész W. Kovács András munkája).

tárgyalt, és területileg a hét erdélyi megyében volt illetékes.²⁹ A megyék azokat a pereket, amelyekben az egyik fél nem volt megelégedve a meghozott ítélettel, a megyei oklevelek szokásos megfogalmazása szerint, az alvajda (1433) vagy az alvajdák és az ország nemessége elé (1415, 1416, 1433, 1435, 1446, 1447, 1452, 1453, 1462, 1464, 1465, 1467, 1478)³⁰ tették át. Ezalatt, amint a terminusokból kiderül, az alvajdák oktavális ítélőszékét kell érteni,³¹ és nem a felélesztett közgyűlést, amely a maga rendszertelenségével és különböző helyszíneivel³² amúgy is alkalmatlan lett volna erre a szerepre.

A 15. SZÁZADI GYŰLÉSEK

A tordai vajdai közgyűlések 1412-es megszűnte után szórványosan továbbra is említenek ilyeneket, de ezek az említések 1412 előttiekre vonatkoznak.³³ Egy dátum nél-

29 A kontinuitás kérdésére lásd TRINGLI István: *Három vitatott kérdés: a közgyűlés, a vásári szabadság és a kodifikáció* = Uő: *Szokás és szabadság. Tanulmányok a középkori magyar jogszokások és kiváltságok történetéhez*. Line Design, Bp., 2017. 222.

30 [W.] Kovács András: *A megye működése a középkori Erdélyben (14. század eleje–1540)*. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, 2021. 108–109 (gépelt kézirat; <http://hdl.handle.net/2437/322319>; utolsó megtekintés: 2023. 02. 01.).

31 1406, 1408, 1409: W. Kovács András: *A Wass család cegei levéltára. Lappangó középkori oklevelek a nagyszebeni Brukenthal-gyűjteményben. Levéltár-történeti adatok = Certamen. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*. II. Szerk. EGYED Emese–BOGDÁNDI Zsolt–WEISZ Attila. EME, Kvár, 2015. 17, 19, 21. sz.; 1415, 1416: ZsOkl V. 653, 2342. sz.; 1417: ZsOkl VI. 442. sz.; TelOkl I. 416–423 (1416), 537–539 (1435), II. 23–24 (1446), 28–29 (1447), 52–54 (1453); 1430: DL 28 201; 1433: DL 43 950; 1435: MNL OL, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 275 256; 1452: DL 74 117; 1464: DL 62 880; 1465: DL 62 882; 1467: DF 255 032.

32 Ez az intézményülés fokát is tükrözi, lásd PÁLOSFALVI Tamás: *A középkori magyar országgyűlések* = FAZEKAS István–GEBEI Sándor–PÁLOSFALVI Tamás: *Rendi országgyűlések a Magyar Királyságban a 18. század elejéig*. Országház, Bp., 2020 (A magyar országgyűlések története – a továbbiakban PÁLOSFALVI: *Országgyűlések*). 39.

33 1414: királyi parancsra Ozorai Pipo temesi ispán [1404–1426] az erdélyi nemesség és „minden rendű-rangú ember” számára Tordán tartott közgyűlést (ZsOkl IV. 1766. sz.). 1419: Szántói Lack Jakab és néhai Tamási János erdélyi vajdák [1403–1409], valamint Ozorai Pipo temesi ispán [1404–1426] és királyi sókamaraispán [1401–1426] tartottak közgyűlést (ZsOkl VII. 689. sz.); ezt a gyűlést még 1450-ben is említik: DL 30 187; további említések: 1429: DF 260 950 (Ozorai Pipo tordai gyűlése). Valamennyi az 1408. márc. 1-jén kezdett közgyűlésre utal, vö. HEGYI Géza: *Terrae Christianorum. A „keresztény földre” telepedett románok dézsmáltatásának kezdetei*. Erdélyi Múzeum LXXIX(2017). 1. sz. 64–67. A Zsigmond-korban viszonylag ritkán tartottak vajdai közgyűléseket, felsorolásukat lásd uo. (35. jegyz.).

küli, de 1416-ra keltezhető oklevél szerint István erdélyi püspök, Csáki Miklós vajda és Nádas Salamon fia: Miklós székely ispán tartott egy gyűlést Tordán.³⁴ 1417-ben Lépes Loránd alvajda írásban értesítette familiárisait, hogy gyűljenek össze Szentimrére, és a szászokat is felkérte, hogy a követeiket (*ambasciatores*) panaszaik megbeszélésére ugyanoda küldjék. Úgy tűnik, ebben az átmeneti korszakban Szentimre nemcsak bíraskodás, hanem valamiféle tanácskozás (*colloquium*)³⁵ színhelyként is szolgált, talán a tordai közgyűlések pótlásaként.

Az alvajda által összehívott gyűlés nem teljesen előzmény nélküli: 1376-ban Tordán tanácskozott Erdély (*regni Transsilvani*) nemeseivel és véneivel (*seniores*) országos ügyben (*pro quodam negotio regni*).³⁶ Ugyanígy 1377-ben és 1384-ben.³⁷ Úgy látszik, ezeken a tanácskozásokon az alvajda helyettesíthette a vajdát, sőt a legvalószínűbb az, hogy ez vajdai parancsra történt. Olykor ezeket a megbeszéléseket maga a vajda hívta össze „az ország égetően sürgős ügyeinek megvitatására” (*pro quodam arduo negotio regni discutiendo congregationem habuissetis*) Tordára – 1378-ban ezt közgyűlésnek nevezi –, és ezen nemcsak az alvajda, hanem Kolozs megye szolgabírái is (talán a többi megye szolgabíráival együtt) részt vettek.³⁸

Ilyen előzmények után 1421-ben Váraskeszi Lépes Loránd erdélyi alvajda tartott egy olyan gyűlést az erdélyrészi nemesség részére Tordán, amelyet már közgyűlésnek neveztek.³⁹ Ebben az esetben nem számolhatunk elírással. Nem tudjuk, hogy itt csak eseti megbízatásról volt-e szó, vagy az alvajda a vajdát már a közgyűlések tartásában is helyettesíthette, mert az adat az 1412-vel kezdődő időszakból egyedül áll. A következő közgyűlésre vonatkozó adatok is jóval későbbiek: 1427-ben maga a király akart ilyet tartani Erdélyben, először januárban,⁴⁰ majd áprilisban,⁴¹ és még májusban is

34 C. TÓTH Norbert: *A Noble Meeting in Torda in the 1410s. When and Why?* Studii și Materiale de Istorie Medie XL(2022). (a továbbiakban C. TÓTH: *Noble Meeting*). 330–332.

35 Ub IV. 34–35. (1417. ápr. 26.)

36 1376: CDTrans V. 203. sz.

37 1377: uo. 255. sz. (*pro quodam negotio valde arduo*); 1384: uo. V. 807. sz. (*pro quodam arduo negotio regni*).

38 CDTrans V. 370. sz. – További példák: László vajda (1382): *nobis una cum senioribus ac proceribus regni pro quodam colloquio seu negotio regni expediendo ... Torde existentibus* ... (Ub II. 549–550). – Stibor (1397): *pro colloquio fuimus constituti ad tractandum* (Ub III. 174). – Lack Jakab (1405): *in nostro generali colloquio* (uo. 369).

39 ZsOkl VIII. 677. sz.

40 1427. jan. 7-én ugyanis a kolozsmonostori konvent királyi parancssal elrendelt birtok-viszszakiatásánál történt ellentmondás miatt febr. 2-ra idézte közgyűlésre az ellentmondó szomszédokat (ZsOkl XIII. 1448. sz.), míg jan. 21-én Lépes Loránd alvajda egy előtte tárgyalandó pert királyi parancsra a következő napokban tartandó királyi közgyűlésre (vagy annak elhalasztása esetén Szt. György ünnepének oktavájára) halasztott. ZsOkl XIV. 83. sz.

41 ZsOkl XIV. 377. sz.

számoltak ezzel,⁴² de végül egyik alkalommal sem került rá sor, mert ebben az évben Zsigmond, bár Erdélyben volt, július második feléig Brassó környékén és a Székelyföldön tartózkodott.⁴³

Az alvajda által 1421-ben tartott közgyűlés, akárcsak az 1412-ig tartott vajdai közgyűlések, elsősorban bíraskodási fórumnak tekinthető. A szakirodalom 1437-re⁴⁴ teszi az újfajta közgyűlés megjelenését Erdélyben, amely megmaradt ugyan igazságszolgáltató fórumként, de emellett már a tartomány egészét érintő ügyeket is tárgyalta, és amelyen a nemesek, a székely és szász székek képviselői egyaránt megjelentek. A korábbi vajdai közgyűlésektől megkülönböztetve, ezeket újabban tartománygyűléseknek nevezi.⁴⁵ Ilyenfajta tartománygyűléseket ezután már több-kevesebb rendszerességgel tartottak.

A vajdák erdélyi ítélkezése nem szűnt meg teljesen, de folyamatos távollétük miatt alkalmivá vált. Stibor vajdának 1412 után egyetlen erdélyi vonatkozású oklevele ismert,⁴⁶ de az sem erdélyi bíraskodás alkalmával kelt. Csáki Miklós második vajdaságának időszakából (1415–1426) ugyancsak hiányoznak a rendszeres erdélyi bíraskodásra utaló oklevelek. Valamiféle tanácskozássra sor kerülhetett, ugyanis Csáki Miklós 1422 áprilisában Ozorai Pipóval és az erdélyi nemességgel együtt hozott döntést Küküllőváron egy per tárgyalásának megtiltása ügyében.⁴⁷ Hasonlóképpen

42 Uo. 490. sz.

43 *Itineraria regum et reginarum (1382–1438). Királyok és királynék itineráriumai (1382–1438).* Zsigmond király és császár (1382–1437) itineráriumát készítette ENGEL Pál. Kiegészítette, szerk. és mutatóval ellátta C. TÓTH Norbert. Mária királynő (1382–1395) és Borbála királyné (1405–1438), Zsigmond király és császár feleségei, valamint Erzsébet (1382–1386) királyné, I. Lajos király özvegye itineráriumait készítette, szerk. és mutatókkal ellátta C. TÓTH Norbert. MTA–MOL, Bp., 2005 (*Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam. Segédletek a Középkori Magyar Történelem Tanulmányozásához* 1). 121–122.

44 MÁLYUSZ: *Erdélyi társadalom*. 39; KORDÉ Zoltán: *Hatalmi-politikai viszonyok Erdélyben a konstanzi zsinat korában* = „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. *Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából*. Szerk. BÁRÁNY Attila–PÓSÁN László. Printart-Press, Debrecen, 2014. 277.

45 JAKÓ Zsigmond: *Az erdélyi vajda kancelláriájának szervezete a XVI. század elején*. EME, Kvár, 1947 (*Erdélyi Tudományos Füzetek* 202). 25; NEUMANN Tibor: *Dózsa legyőzője. Szapolyai János erdélyi vajdasága (1510–1526)*. Székelyföld. Terra Siculorum XVIII(2014). 11. sz. (a továbbiakban NEUMANN: *Dózsa legyőzője*). 95–101 (az 1510–1526 közötti tartománygyűlések felsorolásával és ismertetésével). Ezzel szemben SZÉKELY György több írásában is már a 14. századi erdélyi közgyűléseket is tartománygyűlésnek nevezte, lásd pl. *A parasztság és a feudális állam megszilárdulása Károly Róbert korában* = *Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században*. Szerk. SZÉKELY György. Akadémiai, Bp., 1953 (*Tanulmányok a Parasztság Történetéhez Magyarországon* 2). 72–74.

46 ZsOkl IV. 847. sz.

47 ZsOkl IX. 441. sz. (1422. ápr. 19.).

Csáki László vajda az általa elrendelt intézkedések ellentmondóit a jelenléte elé (*nostram in presentiam*) kérte idézni,⁴⁸ de a nyolcados ítélkezési terminusokon éveken keresztül az alvajdája ítélkezett. A vajda 1430-ban egy ízben Szebenben,⁴⁹ 1435-ben Szt. Mihály oktaváján Tordán tartott ítélőszéket,⁵⁰ melyet ő maga tanácskozásnak (*colloquium*) nevezett.⁵¹ Efféle *colloquium*okat, tanácskozásokat jóval sűrűbben tarthattak, mint ahogy azok adatolhatók, de mivel szűkebb körűek lehettek, és kevésbé fontos ügyeket tárgyalhattak, mint a közgyűléseken, ritkábban is említették az oklevelek. Az Erdélybe küldött királyi iktatóparancsok szokásos szófordulata, miszerint „az ellentmondókat idézzék a vajdai jelenlét elé”, akkor is előfordult,⁵² amikor a vajdai hivatal nem volt betöltve (1426); az ítélkezés ekkor is az alvajdai ítélőszéken történt.

A vajdai kongregáció megszűntével az alvajdai ítélőszék fellebbezési fóruma is megszűnt, illetve a helyét a királyi udvar vette át.⁵³ Ez az erdélyi *congregatio*ók felélesz-

48 Pl. a jelentést/idézést a színe elé kérte a vajda (ZsOkl XIII. 1505. sz., XIV. 62. sz.), vagy a vajdai jelenlét elé (uo. XIII. 1490. sz.; ZsOkl XIV. 11, 32–33, 41. sz.), és a per az alvajda előtt folytatódott (uo. 32., 775. sz.). Olykor a vajda a hiteleshelyi jelentést magának vagy az alvajdai jelenlétnek kérte címezni (ZsOkl XIII. 1460. sz.).

49 JANITS: *Erdélyi vajdák*. 22; Ub IV. 419–421.

50 1435-ben Csáki Miklós vajda miután szept. 14. körül (*circa Exalt. cr.*) visszatért Erdélybe (DL 26 777), Szt. Mihály oktaváján az ország nemesieinek jelenlétében Tordán tartott ítélőszéket (DF 257 571). Vö. JANITS: *i. m.* 33 (7. jegyz.).

51 DF 257 571.

52 ZsOkl XIII. 1040, 1379, 1438, 1441, 1444–1445, 1448–1449. sz. – 1426. máj. 8-án egy királyi oklevél Csáki Miklós vajdát néhaiként említi (uo. 542. sz.), és aug. 8-án, majd okt. 25-én ugyancsak egy királyi oklevél a vajdai tisztséget üresedésben levőnek mondja (uo. 917. és 1252. sz.). Megjegyzendő, hogy a következő vajda, Csáki László nem 1426. szept. 22-től töltötte be a vajdai tisztséget (ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. MTA TTI, Bp., 1996 [História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 5 – a továbbiakban *Arch. 1301–1457*]. I. 14) – mivel a hivatkozott oklevél (*Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez*. Kiad. BARTFAI SZABÓ László. I/1–2. Stephaneum, Bp., 1919. [A körös-szegi és adorjáni gr. Csáki család története. I. Oklevéltár]. I. 344) 1427-ben kelt (ZsOkl XIII. 1215. sz., jegyzet) – hanem 1426. dec. 12-től (uo. 1460. sz.).

53 JANITS: *i. m.* 55 (172. jegyz.); az itt hivatkozott források: 1431: DL 27 136; 1437: BEKE Antal: *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárrt*. Athenaeum, Bp., 1889–1892 (kny. a Történelmi Társaság évfolyamaiból – a továbbiakban ErdKLT). 274. sz. = Ub IV. 622. – További példák: 1413: ZsOkl IV. 1225. sz.; 1416: ZsOkl V. 2520. sz.; 1417: ZsOkl VI. 52, 442. sz.; 1418: uo. 1457. sz.; 1436: BEKE Antal: *A kolosmonostori konvent levéltára*. Athenaeum, Bp., 1898 (kny. a Történelmi Társaság évfolyamából – a továbbiakban KmLt). 142. sz.; 1448: DL 29 485; 1449: *A kolosmonostori konvent jegyzőkönyvei*. Kivonatokban közlése és a bevezető tanulmányt írta JAKÓ Zsigmond. I–II. (1289–1556). Akadémiai, Bp., 1990 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17 – a továbbiakban KmJkv). I. 656. sz.; 1464: *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez*. Szerk. VARJÚ Elemér–IVÁNYI Béla. I–II. Hornyánszky Viktor könyvnyomdája, Bp., 1908–1928 (A Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család története – a továbbiakban BánfOkl). II. 64–66 = DL 26 790.

tése után is így maradt, azaz a tartománygyűlések nem váltak az alvajdai ítélőszék fellebbezési fórumává.⁵⁴ A vajdák alkalmi bíraskodásakor a fellebbezés ugyancsak a királyi udvarba történt.⁵⁵

Az 1412–1437 közötti időszakból (a vajdai közgyűlések megszűnte és a rendszeressé váló alvajdai közgyűlések kezdete között) eddig feltűnően kevés, csak három kongregációnak nevezett gyűléssel találkozunk (1416, 1421, 1433). Ezek számát talán sikerül majd bővíteni a hiteleshelyi kiadványok átnézésével vagy az eddig ismert adatok átértékelésével, de egyelőre úgy tűnik, hogy az alvajdák szentimrei bíraskodása pótolta a megszűnt tordai vajdai közgyűléseket. 1437-ben és 1438-ban a parasztfelkelés miatt tartottak az erdélyi országlakók közgyűlést, majd 1440 tájától ismét egyre sűrűbben. Ugyancsak 1440 körül költözött át az alvajdai ítélőszék Tordára,⁵⁶ de nem valószínű, hogy a puszta helyváltoztatás hozta magával a változást. A politikai

54 JANITS: *i. m.* 48, 55.

55 Uo. 55 (176. jegyz.; az idézett forrás: DL 62 877); Ub V. 249.

56 1431-ig az alvajdai ítélkezés helyszíne Szentimre, majd 1431–1440 között váltakozva Szentimre és Torda, 1440 után Torda (W. Kovács András: *Az alvajdák megyei bíraskodása Szentimrén*. Erdélyi Múzeum LXXXIV(2022). 1. sz. 13). 1440 után néhány, Szentimrén kibocsátott alvajdai oklevélről tudunk. Az első egy emlékeztető oklevél (DF 260 960 = CJ-F-00320-2-225) kibocsátói: Györgyi Bodó Gergely, Buzlai László és Dengelegi Pongrác alvajdák. Éves keltezése 1445-nek is olvasható, de legkésőbb 1444-ben kelt, mert Dengelegi Pongrác Várnánál elesett 1444-ben, lásd *Arch. 1301–1457*. I. 15 (48. jegyz.); PÁLOSFALVI Tamás: *From Nicopolis to Mohács: A History of Ottoman-Hungarian Warfare 1389–1526*. Brill, Leiden–Boston, 2018 (The Ottoman Empire and its Heritage: Politics, Society and Economy 63 – a továbbiakban PÁLOSFALVI: *From Nicopolis to Mohács*). 125 (180. jegyz.). Két, 1446. évi szentimrei kelethelyű alvajdai oklevél az erdélyi káptalannak van címezve: DL 32 304 (f. IV. [p.] *Valentini mart.*); DL 30 440 (f. VI. p. *Valentini mart.*). Utóbbi oklevél csonka, kelethelye: *[Zen]themreh*. Az évszám kiszakadt, de a 18. századi másolatában szerepel az utolsó szó, a *sexto* (az eredetiben ebből már csak a szóvégi *o* olvasható); a kibocsátók – Bodó [Gergely] és Vizaknai Miklós alvajdák – személye (*Arch. 1301–1457*. I. 15) is azt valószínűsíti, hogy az oklevél 1446-ban kelt. 1456-ban egy, az erdélyi káptalannak címzett alvajdai oklevél Szentimrén kelt (DL 29 502). Három további alvajdai oklevél kelt Szentimrén, és ezek már bírói ügyek: egy perhalasztás 1445-ben Szt. Mihály-ünnep oktavájának 12. napján (DL 26 784), egy ítélet 1446-ban Szt. György-ünnep oktaváján (DF 255 298 = CJ-F-00423-1-62), illetve ugyanekkor egy perhalasztás az ország nemeseinek akaratából (DL 62 833, idézi JANITS: *i. m.* 49 [140. jegyz.]). Ezek az ítélkezések valószínűleg az alvajda ugyancsak szentimrei és ugyancsak nyolcadokon tartott megyei ítélkezésével hozhatók összefüggésbe. Igaz ugyan, hogy Váraskeszi Lépes Loránd volt az utolsó erdélyi alvajda (1415–1438), aki a Fehér megyei szolgabírákkal közösen, e megye ispánjaként állított ki oklevelet, de mivel a megye élén 1435-ben és 1451-ben alispánokat említenek (DL 12 666 és 62 850), lehet, hogy az alvajdákat továbbra is a megye ispánjainak tekintették, akik alkalmanként személyesen is bíraskodtak Szentimrén. A szentimrei alvajdai perhalasztás ráadásul nem zárja ki, hogy az ítélkezés helyszíne ezen alkalmakkor is Torda lett volna.

közösség országos szinten is ekkor végbemenő kiszélesedése,⁵⁷ az 1437–1438. évi tapasztalatok (ekkor tartományi szintű közösségként lépett fel a nemesség)⁵⁸ – és a fokozódó török veszély, amely a szászokat és a székelyeket is érintette⁵⁹ – együttesen hozta magával Erdély nemes, szász és székely küldötteinek rendszeressé váló találkozását, az alvajda vagy később a vajda irányítása mellett. Korszakunkban még 1459-ben van példa közös fellépésre. Ebben az évben a medgyesi közgyűlésen született egy egyezség. Mozzatórugója minden bizonnyal a szászok – elsősorban az adózásukkal kapcsolatos – elégedetlensége lehetett,⁶⁰ és ők lehettek azok, akik kollektíven próbálták érvényesíteni érdekeiket a királyi hatalommal szemben, amihez megnyerték a nemesek és a székelyek támogatását.

NYOLCADOS TÖRVÉNYSZÉK VAGY *CONGREGATIO*?

Nevezték-e az 1430-as években végleg Tordára költözött szokásos oktavális ítélőszéket olykor közgyűlésnek, miként ez egyetlen példa alapján felmerült?⁶¹ 1448. vízkereszt nyolcadán az alvajdák valóban olyan nyolcados bírói ítélőszéket tartottak Tordán, amelyet látszólag különösebb ok nélkül *congregatió*nak neveztek.⁶² Ezen a gyűlésen azonban, amint az más alvajdai oklevélből kiderül, Hunyadi János kormányzó is részt vett,⁶³ és a szokásos peres ügyeken kívül bizonyára a tartomány egészét érintő kérdéseket is megvitattak.

A nyolcados ítélőszékeken kívül megtartott (al)vajdai gyűléseket az ezeket említő oklevelek valóban nem nevezik mindig *congregatió*nak, olykor a formulává mereve-

57 PÁLOSFALVI: *Országgyűlések*. 23–24; Uő: *Monarchia vagy rendi állam? Gondolatok a késő középkori magyar állam jellegéről. Egy régi paradigma – a rendi dualizmus*. Századok CLIV(2020). 1. sz. (a továbbiakban PÁLOSFALVI: *Monarchia vagy rendi állam?*). 177.

58 1437-ben az erdélyi részek nemesének közössége (*universitas*) kötött egyezséget a felkelőkkel, lásd *Az 1437–1438. évi erdélyi parasztfelkelés forrásai*. Előszóval és jegyzetekkel közlésezi DEMÉNY Lajos. A latin okleveleket fordította BODOR András–KÖLLŐ Károly–SZABÓ György. Kriterion, Buk., 1991 (a továbbiakban DEMÉNY: *Parasztfelkelés*). 95–103. (1437. okt. 10.)

59 A nemesek, székely és szász előkelők 1438. évi szövetséglevele szerint nemcsak a parasztok, hanem a törökök ellen is meg fogják egymást védeni (DEMÉNY: *Parasztfelkelés* 109–110).

60 POPA-GORJANU: *Unirea de la Medias*. 182.

61 „Egyrészt a nyolcados törvénykezésre összegyűltek összességét nevezték congregatiónak [TelOkI II. 30], másrészt congregatiók a század derekán az olyan összejövetelek voltak, melyekre az octavális törvényszékeken kívül gyűltek össze a nemesek *pro quibusdam perarduis earundem partium nobilium negotiorum expeditionibus pro earundem partium necessario perficiendis*.” JANITS: i. m. 49.

62 TelOkI II. 30 = DL 74 103. E nyolcadon kelt más oklevelek azonban nem nevezték közgyűlésnek: KmLt 172. sz. = DF 275 238; DL 35 508.

63 DL 36 508 (1448. jan. 23.); DL 30 444 (1448. jan. 28.); Ub V. 256.

dett szóhasználat, akárcsak az oktavák esetében, az alvajda (vajda) és a nemesek gyűlését említi (*nos... cum nobilibus in unum convenientibus* stb.). Mindazonáltal ezeket a rendszertelen alkalmakkor megtartott gyűléseket is tartománygyűlésnek tekinthetjük, ha adatolható (vagy okkal feltételezhető) a nemesek mellett a székelyek és szászok részvétele, illetve, ha az egybehívó személye vagy a helyszín erre utal. Nyolcados törvényszéket ugyanis az általunk tárgyalt korszakban 1440 után nem tartottak más-hol, mint Tordán, és ezeken csak a megyék nemessége vett részt, a saját jogrend szerint élő székelyek⁶⁴ és szászok⁶⁵ pedig nem.

A *congregation*nak nevezett gyűléseken ugyanúgy folyt bírói tevékenység, akárcsak az évente négy alkalomkor – vízkereszt, Szt. György, Keresztelő Szt. János születése és Szt. Mihály arkangyal ünnepének nyolcadán – összehívott ítélőszéken,⁶⁶ de ez utóbbiakhoz képest valamilyen más, a tartomány *egésztét* illető ügyet is megtárgyaltak. Az általunk vizsgált korszakban azonban ezeket a gyűléseket, akár nevezték őket *congregation*nak, akár nem, általában nem az egyházi ünnepek nyolcadán és sok esetben nem is Tordán tartották, bár praktikus megfontolások miatt ez kívánatos is lehetett volna, hiszen a bírósági nyolcadokra a megyei nemesség egy jó része amúgy is összegyűlt.⁶⁷

A tordai oktavális ítélőszéket nem nevezték közgyűlésnek, még akkor sem, ha olykor fontosabb ügyek is terítékre kerültek, bár lehet, hogy ebben a néhány dokumentálható esetben csak az oklevelek következtelen szóhasználatával van dolgunk. 1447-ben például oktavális ítélőszéken hallgatták meg a magyarországi főpapok, bárók, nemesek és előkelők *universitasától* visszajött erdélyi követeket.⁶⁸ 1454-ben ugyanígy az erdélyi nemesek az alvajdák oktavális ítélőszéken hoztak határozatot a királytól jogtalanul kért birtokadományok ügyében.⁶⁹ 1464-ben pedig Gothárd (erdélyi) prépost és a többi erdélyrészi követ Szt. György oktaváján tartott tordai ítélőszéken mutatták be Mátyás király azon parancslevelét, amellyel az erdélyi nemesek kérésére elrendelte, hogy a koronázása alkalmával kiadott dekrétumnak megfelelően állítsák helyre az elfoglalt birtokok határait.⁷⁰ 1449-ben az aradi káptalan tanúbizonysága a vízkereszt nyolcadán tartott *congregation* végzett vizsgálat eredményéről

64 KORDÉ: *A székely ispáni méltóság*. 189–200.

65 SZABÓ Béla: *Az erdélyi szászok bíraskodási szervezete a kora újkorig*. Jogtörténeti Szemle XV(2017). 1–2. sz. 31–39.

66 JANITS: *i. m.* 34.

67 PÁLOSFALVI: *Országgyűlések*. 37, 50, 58.

68 DL 62 837.

69 DL 107 460. Töredékeket közöl: KEMÉNY: *Törvényhozás*. 76–79 és Transilvania VI(1873). 13. sz. 149. Csak ez utóbbi közlés hibás fejregesztája miatt került be ez a gyűlés *dietaként* (!) az erdélyi tartománygyűlések sorozatába (BICHICEAN: *i. m.* 376).

70 DF 257 675 (1464. máj. 10.). Mátyás király itt átírt parancslevele: *Székely oklevéltár*. I–VIII. Szerk. SZABÓ Károly–SZÁDECZKY Lajos–BARABÁS Samu. Magyar Történelmi Társulat Ko-

írt ugyan jelentést, valószínű azonban, hogy itt nem tartománygyűlést, hanem inkább oktavális ítélőszéket tartottak, amelyet az aradi káptalan csak az Erdélyen kívüli „ná-dori” közgyűlések mintájára nevezett *congregatio generalis*nak.⁷¹

1456-ban, Keresztelő Szt. János ünnepének nyolcadán egy olyan bírói gyűlést tartottak Tordán, amelyet az erről megemlékező két alvajdai oklevél⁷² ugyan nem nevez közgyűlésnek, azonban a szászok és a székelyek jelenléte miatt nem tekinthetünk egyszerű nyolcados törvényszéknek (alapesetben azon csak a megyei nemesség vett részt).

Az oklevelek szóhasználata tehát valóban nem következetes, mert a *congregatio* is, meg a nyolcados ítélőszék is bírói gyűlés volt. Mégis, a Tordán kívül megtartott gyűléseket vagy azokat, amelyeken a székelyek és a szászok képviselői is részt vettek, még úgy is, ha azokat Tordán, és ha olykor akár a szokásos nyolcadok alkalmával tartották is meg, érdemesebb a korban egyébként nem használt tartománygyűlésnek nevezni.⁷³ A később használatos *dieta* megnevezés, mai ismereteink szerint, 1479-ig egyáltalán nem volt használatban.

A nemesi közösség (*universitas*) szokásos találkozási helyének az oktavális ítélőszék számított, és nem a tartománygyűlés. Hunyadi János 1441-ben egy pert a Kolozsváron megtartott, sürgős ügyek megtárgyalására összehívott gyűlésről a Szt. György-ünnep oktavájára, a nemesek universitasa elé tett át;⁷⁴ a nemesi közösség pedig 1463-ban a tordai oktavális ítélőszékről hívta meg a brassói szászokat a kocsárdi tartománygyűlésre.⁷⁵

Részt vettek-e az alvajdák a tordai oktavális ítélőszéken vagy a tartománygyűléseken? Viszonylag ritkán találunk olyan alvajdai okleveleket, amelyeket ugyanazon a napon, de különböző helyeken kelteztek, és támpontokat nyújthatnak az alvajdák tartózkodási helyének meghatározásához. 1444. május 12-én Tordán, az oktavális ítélőszéken állítottak ki oklevelet Bodó Gergely és Vizaknai Miklós alvajdák nevé-

lozsvári Bizottsága–A Székely Történelmi Pályadíj-alap Felügyelő Bizottsága–MTA, Kvár–Bp., 1872–1934 (a továbbiakban SzOkl). I. 199.

71 Az aradi káptalan kiküldötte 1449-ben *iuxta morem et consuetudinem dicte partis Transsilvane in octavis festi Epiph. dom. proxime preteritis, sedecimo scilicet die dicti festi Epiph. dom. Thorde in congregatione generali nobilium dicte partis Transsilvane proxime ibidem facta et habita* végzett vizsgálatot (DL 30 445).

72 BánfOkl I. 689 = Ub V. 539 (1456. júl. 12.); *A Wass család cegei levéltára*. VALENTINY Antal oklevélkivonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közlést teszi W. Kovács András. EME, Kvár, 2006 (Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 3 – a továbbiakban WassLt). 454. sz. (1456. júl. 12.).

73 A korábbi irodalomban ez a kérdés jellemzően fel sem merült, az 1412-ig megtartott tordai *congregatió*kat, a későbbi gyűléseket, illetve a rendszeres megtartott szentimrei, majd tordai nyolcados gyűléseket együtt tárgyalták (pl. Vass: *i. m.* 56–61).

74 DL 62 821.

75 SzOkl III. 79 = Ub VI. 154 = DF 246 476.

ben,⁷⁶ holott Vizaknai aznap – onnan keltezett misszilisének tanúsága szerint – Szebenben volt.⁷⁷ Az oktavális gyűléseken tehát elegendő lehetett az egyidejűleg hivatalban levő alvajdák közül az egyiknek a jelenléte. A két alvajda nevében kelt oklevelek is csak egyetlen pecséttel vannak megerősítve. Egy 1443. július 12-én kelt oklevelet Hunyadi János érintettsége miatt nem ennek alvajdái – Dengelegi Pongrác és Vizaknai Miklós – nevében állították ki (miként az ítélszéken kiállított többi oklevelet),⁷⁸ hanem Csupor György alvajda nevében,⁷⁹ akinek erdélyi jelenléte egyébként más alkalommal nem mutatható ki,⁸⁰ és talán ez alkalommal sem volt jelen az ítélszéken. 1455-ben, Szt. György oktavájának 10. napján (máj. 10.) az alvajdák egyik oklevele a tordai ítélszéken kelt⁸¹ (ezt valószínűleg az ítélmester adta ki), míg egy másik Kápolnán,⁸² ahol – a kelethely alapján feltételezhetően – nemcsak a nemesek, hanem a székelyek és szászok küldöttei is jelen lehettek. A tordai ítélszéken kiállított oklevél egy perhalasztás, amelyet az alvajda hiányában a protonotarius (vagy a kancellária valamelyik alkalmazottja) is kiállíthatott. A szakirodalom megállapítása szerint ugyanis a 14. században és a 15. század első felében a protonotariusnak elsősorban az oklevelek kiállítása volt a feladata, az igazságszolgáltatásban alig volt szerepe.⁸³ Az alvajdák és a vajdák gyakori változása ellenére az 1442–1464 között⁸⁴ végig hivatalban levő Miklós erdélyi protonotarius bírói működést nem fejtett ki; „az erdélyi prothonotarius... csak a század második felében lett ítélmesterré, azaz bíróvá, mint kúriai társai”.⁸⁵ 1479-ben azonban Magyar Balázs kolozsvári közgyűlésen ítéltársaként már részt vett a protonotarius.⁸⁶

76 DF 253 537 (*XII. d. oct. Georgii mart.*). A tartalmi említésként fennmaradt oklevél közlése: Ilie MINEA: *Ţin istoria unui cnezat ardelean*. Cercetări Istorice (Iaşi) X–XII(1934–1936). 1. sz. 34.

77 Ub V. 131–132 = DF 246 768.

78 DF 247 260, DF 260 959, DL 29 787.

79 BánfOkl I. 647–648.

80 *Arch. 1301–1457*. I. 12. Hunyadi alvajdájának tekinti, de a fenti okok miatt nem zárható ki, hogy Újlaki Miklós vajda familiárisa lett volna.

81 DL 62 865 (1455. máj. 10.).

82 DL 62 864 (1455. máj. 10.).

83 JANITS: *i. m.* 68. Pl. 1461-ben a protonotariust tiltották el egy oklevél kiállításától: KmJkv I. 1593. sz.

84 JANITS: *i. m.* 63. Miklós protonotariust utoljára 1464-ben említik (SzOkl VIII. 106 = DL 29 794; KmJkv I. 1674. sz.), 1465-ben már néhai: DL 26 787.

85 BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Akadémiai, Bp., 1971. 185.

86 DL 27 194 (idézi JANITS: *i. m.* 35 [32. jegyz.]; 69 [75. jegyz.]).

MIVEL FOGLALKOZTAK A TARTOMÁNYGYŰLÉSEK?

A nemesek, székelyek és a szászok csak a tartománygyűlések alkalmával voltak együtt, ezért a mindegyiküket érintő ügyeket célszerű volt ilyenkor elintézni. Legtöbbször a török elleni védekezésről lehetett szó (1454,⁸⁷ 1476),⁸⁸ ezt bizonyítja egyébként a katonai szolgálat alól egy közgyűlés alkalmával kiadott mentesítés is (1471).⁸⁹ Az 1479. évi, Doboka megyéhez intézett vajdai meghívó nem részletezi, hogy miért kívánta a király a gyűlést összehívatni, de minden bizonnyal a török fenyegetésnek⁹⁰ ebben szerepe volt. Olykor a gyűlés mozgósítással volt egybekötve (1469).⁹¹ A legismertebb példák a nemesek, székelyek és szászok, az alvajda vagy a vajda bábáskodása mellett (1437–1438) létrehozott vagy önálló kezdeményezésű (1459) együttműködéséről szólnak. Talán az 1467. évi erdélyi felkelés megszervezése is egy ilyen gyűlésen történt, bár erre közvetlen bizonyíték nincs.

Ezek a mozzanatokon kívül sokkal többször találkozunk a három csoport viszályával, amelyet a három igazságszolgáltatási szervezet megléte mellett a királyi udvarban vagy a tartománygyűlésen lehetett elsimítani. A vajda azonban csak királyi felhatalmazással intézkedhetett a szászok⁹² vagy a székelyek⁹³ pereiben (1463-tól,⁹⁴ a

87 Ub V. 461–462.

88 Ub VII. 100–101

89 DL 62 895.

90 PÁLOSFALVI: *From Nicopolis to Mohács*. 263.

91 Ub VI. 409–410. Vö. PÁLOSFALVI: *Országgyűlések*. 44.

92 PÁLOSFALVI: *Monarchia vagy rendi állam?* 142. – 1442-ben I. Ulászló megparancsolta a vajdának vagy az alvajdának, hogy a nagydemeteri és törpényi szászok és a Györgyfalviak közötti perben ítélkezzenek, de ha a szászok az ítélettel nem lennének megelégedve, a pert a királyi udvarba kell felterjeszteni (Ub IV. 103). A perben a királyi parancsnak megfelelően az alvajdák ítélkeztek az oktavális ítélőszéken, de a szászok kérésére a pert a királyi udvarba kellett áttenni (DL 44 336). – II. Ulászló király 1511. évi rendelkezése szerint a nemesek és székelyek azon pereit, amelyeket a szászok ellen indítottak, az utóbbiak bírái előtt kellett tárgyalni, fellebbezni pedig nem a vajda, hanem a királyi jelenlét elé lehetett (Hajnik: *i. m.* 130–131; az idézett oklevél: 1511: SzOkl I. 324–327 = DF 245 720). A vajdák a tartomány védelme érdekében viszont mozgósíthatták a szászokat (Mályusz: *Erdélyi társadalom* 53, 97 [218. jegyz.]; SzOkl VIII. 174.).

93 KORDÉ: *A székely ispáni méltóság*. 193.

94 1463 júliusától az erdélyi vajda egyszersmind a székelyek ispánja is volt, kivéve 1467-et és az 1504–1507 közötti időszakot. Rozgonyi Sebestyén, majd Pongrácz János vajda a székely ispánság felét már 1461-től viselte, lásd KORDÉ: *A székely ispáni méltóság*. 168; C. Tóth Norbert–Horváth Richárd–Neumann Tibor–Pálosfalvi Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. I. *Főpapok és bárók*; C. Tóth Norbert–Horváth Richárd–Neumann Tibor–Pálosfalvi Tamás–W. Kovács András: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. II. *Megyéék*. MTA BTK TTI, Bp., 2016–2017 (Monumenta Hungariae Historica. Elenchi. Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak – a továbbiakban *Arch.* 1458–1526). I. 122.

két tisztség egyesítésétől kezdődően a vajda már székely ispáni minőségében is eljárhatott). 1466-ban Szentgyörgyi János vajda királyi felhatalmazással⁹⁵ ítélkezhetett szászok és nemesek (1466)⁹⁶ perében, vagy vizsgálhatta ki a székelyek és a nemesek által a szászok sérelmére elkövetett „tolvajlásokat, útonállásokat, károkat és jogtalanságokat” (1466).⁹⁷ 1475-ben Magyar Balázs vajda ugyanígy keríthetett sort egyik közgyűlésén a székelyek által a szászoknak és nemeseknek okozott „erőszak, kár, rablás” kivizsgálására (1475).⁹⁸ Nyilvánvalóan királyi felhatalmazással intézkedhetett Pongrác János vajda a szászok által fizetendő adó ügyében (1468).⁹⁹ Közgyűlés alkalmával elrendelt vajdai intézkedés vethetett véget székelyek és megyei birtokosok (1471) vitájának.¹⁰⁰

Igen sokszor egyébként nem tudjuk, hogy a közgyűlésen a szokásos peres ügyek elintézésén kívül mit tárgyaltak meg. Egy alkalommal a Kápolnán kelt alvajdai oklevél még csak nem is említi, hogy a közgyűlésen kelt. A szászok részvételéről árulkodik az, hogy az egyik kérelmező a szászföldi Prázsmárról jött, aki Fehér megyében levő (nemesi) jószágrészeinek határait akarta visszakövetelni (1440;¹⁰¹ a szászok nemesi jogú megyei birtokai ügyében ugyanis a vajda már illetékes volt).¹⁰² Közgyűlésen történt meg a királytól visszatért nemesi követek meghallgatása is (1458),¹⁰³ bár ez, mint már említettük, nyolcados ítélszék alkalmával is megtörténhetett (1447).¹⁰⁴ Az erdélyi királyi jövedelmek kezelőjének (1473, 1474)¹⁰⁵ vagy a sókamarások megjelenése a tartománygyűlésen (1479)¹⁰⁶ annak a jele lehet, hogy a királyi jövedelmek is szóba kerültek (Erdélyből egyébként a legfontosabb királyi bevétel a só volt); az említett 1473. és 1474. évi gyűléseken az 1468-as erdélyi felkelés utáni birtokelkobzások ügyében is elindult valamiféle problémaorvoslás.¹⁰⁷ 1467-ben Rápolti György kolozsi ispán a kápolnai gyűlésen nevezhette ki Szucsáki Mátyást alispánnak, oklevele, mely-

95 Ub VI. 249.

96 Uo. 249–250.

97 Uo. 255–256.

98 Ub VII. 32.

99 *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation. (Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus Sächsischen Archiven)*. Mit Mitteln der Sächsischen Universität herausgegeben vom Ausschuss des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. I. Von c. 1380–1516. Ausschuss des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Hermannstadt, 1880 (a továbbiakban *Rechnungen Hermannstadt I.*). 26; Ub VI. 545.

100 DL 45 465.

101 Ub V. 63–64.

102 HAJNIK: *i. m.* 130.

103 DL 30 197.

104 DL 62 837.

105 1473: DL 26 904, DL 27 052; 1474: DL 17 552;

106 1479: Ub VII. 207–208 = BánfOkI II. 204 = DF 245 037.

107 NÓGRÁDY Árpád: *Mennyit ér a kegyelemlevél?* = *Honoris causa*. 239.

lyel a Kolozs megyei nemeseket értesítette döntéséről, ugyanis ekkor kelt.¹⁰⁸ Ez a gyakorlat a magyar országgyűléseken is ismert: a gyűlés résztvevőin keresztül az érintettek egy része így azonnal értesülhetett a tisztségekben beállott változásokról.¹⁰⁹ A tartománygyűlések, akárcsak a magyar országgyűlések, egyfajta „békéltető fórumként”¹¹⁰ is funkcionáltak, ugyanis lehetőséget teremtett szász városok és megyei birtokosok (1479)¹¹¹ vitáinak fogott bírák útján történő rendezésére. A magyar koronázó országgyűlésre indítandó erdélyi küldöttség tagjainak kijelölésére a tartománygyűlésen kerülhetett sor (1463).¹¹² Arról, hogy az erdélyi tartománygyűlésnek az adómegajánlásban szerepe lett volna, nincs adat.¹¹³

ÚJ HELYSZÍNEK. A RÉSZTVEVŐK KÖRE

A közgyűlések helyszínének kiválasztásában, akárcsak a megyei ítélőszékek esetében,¹¹⁴ valószínűleg a könnyű megközelíthetőség volt a legfontosabb szempont. Torda mezőváros a 14. században is a vajdai közgyűlések és Torda megye ítélőszékének helyszíne (az egyetlen *sedria* a középkori Erdélyben, amely fennállása alatt soha nem költözött máshova).¹¹⁵

Kocsárdon 1433-ban tartott először közgyűlést az alvajda, de a helyszínről a nevén kívül semmilyen más támpontunk nincs. A középkori Erdélyben két Kocsárd település létezett (és létezik ma is): az egyik az aranyosszéki (a 18. századtól: Székelykocsárd), a másik pedig a Küküllő megyei Kocsárd (a mai Oláhkocsárd).¹¹⁶ Bár a szászok későbbi részvétele miatt a szász székekhez közelebb eső Küküllő megyei Kocsárdra is gondolhatnánk, Lábatlani László székely ispán és a besztercei ispánok 1459. november 7-én Tordán kelt oklevele szerint gyűlésüket az erdélyi részek nemessége által nemrégiben Kocsárd faluban, „a Maros folyóhoz közel, attól innen,

108 *Arch. 1458–1526*. II. 469 = DL 27 031.

109 PÁLOSFALVI: *Országgyűlések*. 37.

110 Uo.

111 1479: Ub VII. 207–208.

112 Ub VI. 154.

113 Az erdélyi tartománygyűlés adómegajánlási jogára a későbbi Bornemisza–Werner-jelentés (1552) egy passzusa alapján szokás következtetni (KEMÉNY: *Törvényhozás*. 23–24; OBORNI: *Kormányzat Erdélyben*. 23 [28. jegyz.]).

114 CSUKOVITS Enikő: *Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban*. Történelmi Szemle XXXIX(1997). 3–4. sz. 374–377.

115 W. Kovács András: *Megyeszékhelyek a középkori Erdélyben = Emlékkönyv Egyed Ákos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. SIPOS Gábor–PÁL Judit. ÉME, Kvár, 2010 (a továbbiakban W. Kovács: *Megyeszékhelyek*). 186.

116 CSÁNKI Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. V. MTA, Bp., 1913. 884–885.

az aranyosszéki székelyek földjén” tartott közgyűlés határozatai szerint tartották meg.¹¹⁷ Hasonlóképpen, az erdélyi nemesség közössége által 1463-ban, Tordán, Szt. Mihály oktávján tartott ítélszék alkalmával kiadott oklevele leszögezte, hogy a közgyűlést a Szt. Márton-ünnep utáni vasárnapra „Kocsárd faluba, az aranyosszéki székelyek székébe, a Maros folyó ezen oldalára”¹¹⁸ hirdették meg. (Székely)kocsárd közgyűlési helyszíneként való kiválasztása nem magától értetődő, Aranyosszék közgyűléseit a kora újkorban váltakozva, különböző helyszíneken, de leggyakrabban Kövenden tartották.¹¹⁹

Kocsárd viszont a Maros völgyében feküdt, Erdély egyik legfontosabb útvonala¹²⁰ mentén, akárcsak két másik helyszín, a Küküllő megyei Radnót és a marosszéki Székelyvásárhely (a mai Marosvásárhely). Új jelenség a 14. századi állapotokhoz képest, hogy a 15. század közepétől az erdélyi alkormányzó vagy az alkalmanként székely alispáni tisztséget is viselő alvajdák felsőbb parancsra (1451) vagy a székely ispán mellett (1453), esetleg a vajdai tisztség üresedésekor (1462) Székelyvásárhelyen (a mai Marosvásárhelyen) tartottak csak a székelyek számára közgyűlést, sőt arra is van példa, hogy ugyanitt tartománygyűlést tartottak nemcsak a székelyek, hanem a nemesek és a szászok részvételével (1462, 1467).

A 15. századi erdélyi gyűlések új helyszínei közül több is a Küküllő megyét átszelő Kis-Küküllő folyó mentén feküdt. Közülük a legtöbb gyűlést Kápolnán¹²¹ tartották, ahol 1416–1439 között a megyei sedria is ülésezett.¹²² Szentmárton, mivel az

117 SzOkl I. 180–181 (nov. 10-i hibás keltezéssel) = Ub VI. 64; az oklevél kézirat forrása: Josephus KEMÉNY: *Diplomatarii Transsilvanici Appendix*, kézirat másolatgyűjtemény, Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára, Kemény József gyűjteményének a Kolozsvári Akadémiai Könyvtárban [Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj] őrzött anyagában, VI. 103; az oklevél eredetije a nagyenyedi ref. kollégium könyvtárának megsemmisült kézirat-tárában volt, Kemény pedig Benkő József másolatából ismerte az oklevelet. Hamisítás gyanúja eddig nem merült fel az oklevéllel kapcsolatosan (KORDÉ: *A székely ispáni méltóság*. 194). Mivel az oklevél az erdélyi megyék nemességének közgyűlését említi (... *in congregatione generali universitatis nobilium cunctorum comitatum earundem partium Transsilvanarum*), az oklevél első kiadói csak a nemesek részvételével számoltak: „világos e szavakból, hogy a Székely-Kocsárdon tartott gyűlés nem általános országgyűlés, hanem csak a vármegyei nemességre terjedtek” (SzOkl I. 180). Egy későbbi oklevélből azonban kiderül, hogy ezen a gyűlésen a nemesek mellett a székelyek és szászok is részt vettek: SzOkl VIII. 92–93 = KmJkv I. 1395. sz. – Emiatt nem zárhatjuk ki, hogy az 1433. évi közgyűlésen a szászok is jelen voltak.

118 *Ad villam Koczard vocatam in sede Siculorum sedis Aranyas cis fluvium aque Marwsy* (SzOkl III. 79 = Ub VI. 154 = DF 246 476).

119 BENKŐ Elek: *A középkori Székelyföld*. I. MTA BTK Régészeti Intézet, Bp., 2012. 410.

120 Uo. 395.

121 A ritka említések egyike, amikor a megyét (Küküllő) is megnevezik: 1449: KmJkv I. 671. sz.

122 W. KOVÁCS: *Megyeszékhelyek*. 185. Valószínűleg Felsőkápolnáról van szó, mert ez feküdt a megye középső részén, és sedriahelyként jobban elképzelhető.

1465-ben megtartott egyik közgyűlés alkalmával mezővárosként említik, egyedül a Küküllő megyei Dicsőszentmártonnal azonosítható,¹²³ amely szintén a Kis-Küküllő mentén feküdt. Kápolnáról a kutatás megállapította, hogy a vármegyei területek, a székely székek és a Szászföld találkozásánál feküdt, és a földrajzi helyzete szinte kijelölte arra, hogy itt találkozzanak egymással a három kiváltságolt csoport képviselői.¹²⁴ Dicsőszentmártonra ugyanez érvényes. Utóbbtól délre, a Nagy-Küküllő folyó mentén, de már a Szászföldön feküdt Medgyes, amely ugyanebbe a csoportba sorolható. A központi fekvésű, a Kis-Szamos mentén fekvő Kolozsváron az 1470-es években tartottak egyre sűrűbben gyűléseket.

A települések megnevezése mellől az 1412-ig megtartott közgyűléseket említő oklevelek keltezési helyei mellett használt *prope* előjáró következetesen hiányzik, eszerint ezeket a gyűléseket már nem az egyes települések mellett, annak határában tarthatták. Ez azt jelenti, hogy a nemesek nem jelentek meg tömegesen, azaz fejenként a gyűléseken. A szász városok vagy a Hétszék részéről eleve nem fejenként kellett, hogy megjelenjenek, hanem például Brassóból általában csak néhány jelesebb küldöttet vártak (1455: *aliquos notabiles ex vobis*;¹²⁵ 1463: *potiores ex vobis*¹²⁶), Besztercéről néhány tanácsost (1475),¹²⁷ a Hétszékéből 1466-ban ahányat ők elégségesnek láttak (*certos ex vobis in tanto numero, quanti vobis videtur sufficientes*),¹²⁸ 1470-ben pedig négy tehetősebbet (*potiores*).¹²⁹ A nemesek valószínűleg ugyancsak nem fejenként jelentek meg, hanem csak a tehetősebbek és előkelőbbek (1466: *potior*, 1478: *nobilior*).¹³⁰ A székely küldöttekről korszakunkból nincsenek adataink.

A meghívókat általában 2–4 héttel korábban kiküldték,¹³¹ s csak nagy ritkán szorosabb terminussal (Hunyadi János 1455. december 23-án hívta meg a brassóiakat a

123 CSÁNKI: i. m. V. 864; ENGEL Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. Hungary in the Late Middle Ages. Digital Vector Map and Attaching Database about the Settlements and Landowners of Medieval Hungary*. BTK, Bp., 2020.

124 HEGYI Géza–W. KOVÁCS András: *Megjegyzések az 1437–1438. évi parasztfelkelés történetéhez*. Korunk. III. folyam. XXIX(2018). 2. sz. (a továbbiakban HEGYI–W. KOVÁCS: *Parasztfelkelés*). 21–22 (a vonatkozó rész HEGYI Géza munkája).

125 Ub V. 513–514.

126 Ub VI. 154.

127 Ub VII. 32.

128 Ub VI. 253.

129 Uo. 464–465.

130 1466: Uo. 253; 1478: DL 62 910.

131 A nemesek *universitasa* Brassót 1463. okt. 15-én nov. 13-ra: Ub VI. 154; Szentgyörgyi János vajda a Hétszékét 1466. aug. 20-án, majd szept. 4-én szept. 14-re: Ub VI. 253, 255–256; Pongrácz János vajda a Hétszékét 1470. aug. 26-án szept. 8-ra: Ub VI. 464–465; Magyar Balázs vajda Besztercét 1475. febr. 17-én 28-ra: Ub VII. 32; Vingárti Geréb Péter vajda Doboka megyei nemeseket 1478. dec. 15-ről 28-ra: DL 62 910).

28-i tordai gyűlésre).¹³² Távolmaradás esetére a vajda 50 márka bírsággal fenyegette meg a Hétszékét (1470-ben)¹³³ és a Doboka megyei nemeseket (1478-ban),¹³⁴ 1475-ben Besztercét „az ilyenkor szokásos” bírsággal.¹³⁵

A vajdák erdélyi itineráriumaiból gyaníthatóan a tartománygyűlésekhez képest valószínűleg sokkal több alkalommal tartottak szűkebb körben megtartott informális tanácskozást (*tractatus, conventio*) „előkelőbb nemesekkel” (1441, Kolozsvár;¹³⁶ 1461, Kolozsmonostor;¹³⁷ 1473, Dés¹³⁸) vagy „előkelőbb szászokkal” (1470, Gyógy),¹³⁹ mint az a fennmaradt oklevelekből kitűnik, a megtartásukat ugyanis az ezek alkalmával kiadott oklevelek sem mindig említették meg. Ezeket jellemzően nem Tordán vagy a tartománygyűlések többi bevett helyszínén tartották, hanem a vajda/alvajda tartózkodási helyszínén, amikor a politikai helyzet megkívánta, és nem is nevezték közgyűlésnek.

A TARTOMÁNYGYŰLÉS JELLEGE

Tekinthetők-e az erdélyi tartománygyűlések „országgyűlésnek”, miként ez a mai napig olykor felmerül?¹⁴⁰ Az erdélyi különkormányzat, melyet a király által kinevezett méltóságviselő, a vajda vagy ennek helyettese, az alvajda irányított, nélkülözte az állami különállás minden elemét. Hiányzott például a saját jogrend, az önálló politikai osztály vagy az önálló pénzverés; a vajda királyi engedély nélkül nem vethetett ki adókat, és nem adományozhatott birtokokat, nem volt önálló külpolitikája, nem rendelkezett a királyi jövedelmekkel. Mi több, a vajda hatásköre nem terjedt ki egész

132 Ub V. 513–514.

133 Ub VI. 464–465.

134 DL 62 910.

135 Ub VII. 32.

136 DL 62 821 (1441. ápr. 10.).

137 DL 62 877 (1461. nov. 22.).

138 Ub VI. 553–554 (1473. aug. 17.).

139 Pongrác János vajda tanácskozása a szebeni szászokkal Algyógy mezővárosban: Ub VI. 460 (1470. jún. 7.).

140 Pl. BICHICEAN: *i. m.* 140–141. Ezekről a véleményektől eltérően a román történetírásban újabban már az a nézet is megfogalmazódott, miszerint a 14. századi vajdai közgyűlések nem a magyar országgyűlések erdélyi megfelelői (ANDEA: *i. m.* 220.). A 15. századi erdélyi közgyűléseket rendi gyűléseknek és nem erdélyi „országgyűlésnek” tekinti Erdély történetének legújabb román összefoglalója is: *Istoria Transilvaniei*. I. (*Până la 1541*). Coord. Ioan-Aurel POP–Thomas NÄGLER. Academia Română–Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009². 286–287 (a vonatkozó rész I. A. Pop munkája).

Erdélyre, és maga a vajdai tisztség sem vált soha örökletessé.¹⁴¹ A *congregatiók* nem hoztak törvényeket, mert, mint Verbőci írta, „az erdélyiek ... Magyarország általános rendelkezései és törvényei ellen ... semmit sem határozhatnak, és joguk sincs semmit elrendelni,”¹⁴² mindazonáltal „a perek folyamatában ... más szokásokkal élhetnek”.¹⁴³ Ezek azonban jelentéktelen eljárásbeli részletek:¹⁴⁴ egy 1461. évi, a kolozsmonostori konvent előtt megtett tiltakozás például megemlíti az országglakók (*regnicolarum*) közgyűlésen hozott ama korábbi határozatát (*decretum*), mely szerint az erdélyi ítélőmester nem adhatott volna ki rövid perbe hívásra szóló oklevelet.¹⁴⁵

Ha elfogadjuk azt a meghatározást, miszerint az országgyűlés a politikai osztály és az uralkodó párbeszédének színterét jelenti,¹⁴⁶ akkor az erdélyi *congregatiók* ennek a kritériumnak nem felelnek meg. Az erdélyi szászokat, nemeseket¹⁴⁷ és székelyeket rendszeresen meghívhatták a magyar országgyűlésre, bár az utóbbiaknak címzett meghívók nem maradtak fenn. Az erdélyi nemesség képviselőtét bizonyítja az alkalmanként – a 15. században bizonyosan – a királyi udvarba küldött nemesi követek ellátására szedett, úgynevezett udvarnokpénz, amely a jobbágyságok alkalmi adója volt.¹⁴⁸

141 GÁBOR BARTA: *Über den Platz Siebenbürgens im Rahmen des ungarischen Königreiches (896–1690) = Settlement and Society in Hungary (Études historiques hongroises 1990 publiées à l'occasion du XVIIe Congrès International des Sciences Historiques par le Comité National des Historiens Hongrois. I.)*. Edited by Ferenc GLATZ. Institute of History of the Hungarian Academy of Sciences, Bp., 1990. 84; PÁLOSFALVI: *Monarchia vagy rendi állam?* 168. – Az országostól eltérő erdélyi jogrend hiányát – legalábbis a 14. századi vajdai közgyűlések kapcsán – a román történetírás is konstata. ANDEA: *i. m.* 212.

142 OBORNI: *Kormányzat Erdélyben*. 22–23. Az idézett forráshely: *Verbőczy István Hármaskönyve*. Az eredetinek 1517-iki első kiadása után fordították, bevezetéssel és utalásokkal ellátták dr. KOLOSVÁRI Sándor és dr. ÓVÁRI Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri dr. MÁRKUS Dezső. Franklin-Társulat, Bp., 1897 (Corpus Iuris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1895 – a továbbiakban *WERBŐCZY: Tripartitum*). 376 (III.2.2).

143 *WERBŐCZY: Tripartitum*. 376 (III.2.2).

144 PÁLOSFALVI: *Monarchia vagy rendi állam?* 168.

145 KmJkv I. 1593. sz. – Noha a források erről nem tudnak, az erdélyi önkormányzatiság gondolata és a közgyűlések törvényalkotó funkciója – régebbi történetírói hagyományokat folytatva – frissebb munkákban is megjelenik, lásd Romulus Gelu FODOR: *Constitutional Thought and Institutions in Medieval Transylvania = Government and Law in Medieval Moldavia, Transylvania and Wallachia*. Ed. Martyn RADY–Alexandru SIMON. UCL SSEES, London, 2013 (Studies in Russia and Eastern Europe 11). 15–19.

146 PÁLOSFALVI: *Országgyűlések*. 22.

147 Erdélyi követek részvétele a magyar országgyűléseken: TEKE Zsuzsa: *A dekrétum fogalma és társadalmi szerepe Mátyás korában*. Történelmi Szemle XXIX(1986). 2. sz. 203 (44. jegyz.) (1458, 1463: adatolható, 1464, 1472: az erdélyiek szabadságjogait megerősítik, így feltételezhető a részvételük).

148 W. KOVÁCS András: *Az erdélyi megyék részvétele a királyi adó behajtásában a 16. század elejéig = Peregrináció és erudíció: Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére*. Szerk. BOGDÁNDI Zsolt–LUPESCUNÉ MAKÓ Mária. EME, Kvár, 2020. 489–492.

Johann Rewdel brassói plébános 1454. évi beszámolójából tudjuk, a királyi udvarba küldött követségről a három erdélyi kiváltságos csoport a tordai tanácskozáson (*colloquium generale*) döntött (bár a végén ekkor csak a szászok jelentek meg az udvarban).¹⁴⁹

Mennyiben tekinthetők az erdélyi tartománygyűlések a megyei nemesség, a székelyek és a szászok közös kezdeményezésének? Az eltérő jogrend, a nemesek, szászok és a székelyek egymástól elkülönült igazságszolgáltatási szervezete inkább konfliktusok forrása volt, amit rendre a vajdai vagy királyi intézkedésekkel kellett elsimítani,¹⁵⁰ és ilyen körülmények között nem véletlen, hogy közös fellépésre 1437–1438 előtt nem került sor (és ekkor is az alvajda és a székely ispánok közreműködésével, ráadásul egy nyilvánvaló veszély, a parasztfelkelés közepette). 1459-ben e három erdélyi kiváltságolt csoport képviselői már saját elhatározásból, de a jelek szerint a szászok kezdeményezésére¹⁵¹ tartottak gyűlést Medgyesen, ám a határozatok egy része, legalábbis ami a királyi kiküldöttek követeléseire elleni közös fellépést írta elő, úgy tűnik, papíron maradt. Hasonlóképpen 1463-ban, a Szt. Mihály ünnepének oktaváján a tordai ítélőszéken résztvevő erdélyi nemesség *universitasa* hívta meg Brassó város képviselőit a november 13-i kocsárdi közgyűlésre,¹⁵² és nem az alvajda.

Az erdélyi kiváltságolt csoportok együttműködésének ezek biztos jelei, mégis az alvajdák és a vajdák által sűrűn megtartott tartománygyűlések mellett viszonylag ritka alkalmaknak tűnnek. A tartós együttműködés elmaradásának oka az eltérő igazságszolgáltatási szervezet, az eltérő adózási rend és ebből adódóan az érdekközösség hiánya, illetve a földrajzi (és a szászok miatt nyelvi) elkülönültség lehetett.¹⁵³ Verbőci munkája utolsó részében, ahol egyébként csak a széksértés okán írt az erdélyi tartománygyűlésekről (*generalis dieta et conventio nobilium Transsylvanensium*), magyarázólag pusztán annyit tartott szükségesnek megjegyezni, hogy ezeket „a király parancsára vagy az erdélyi vajda úr rendeletére” szokták tartani.¹⁵⁴

Korszakunkban egyébként még főleg az alvajdák hívták össze a gyűléseket, a vajdák pedig olyankor, ha valamilyen oknál fogva a tartományba kellett jönniük. 1470-ben például Pongrácz János vajda a Szebennek és a hétszéki szászoknak címzett közgyűlési meghívójában megemlítette, hogy a király parancsára jött Erdélybe, az uralkodó ügyeinek intézésére.¹⁵⁵

149 SzOkl I. 167–168 = Ub V. 437–438 = DF 246 673.

150 POPA-GORJANU: *Identitatea regională*. 214, 223.

151 Uő: *Unirea de la Medias*. 184.

152 SzOkl III. 79 = Ub VI. 154 = DF 246 476.

153 PÁLOSFALVI: *Országgyűlések*. 124.

154 WERBŐCZY: *Tripartitum*. 383 (III.4.10.).

155 Ub VI. 464–465.

KÖVETKEZTETÉSEK

A 14. századi erdélyi közgyűléseket (*congregatio generalis*) az erdélyi vajda tartotta Tordán (olykor ezeken nemcsak az erdélyi megyék nemesei, hanem királyi felhatalmazás alapján a székelyek és a szászok is részt vettek). 1412 után a vajdai ítélkezés alkalmivá vált Erdélyben, és a közgyűlések szerepét átvette a Fehér megyei Szentimrén az erdélyi megyék nemesei számára tartott alvajdai nyolcados ítélőszék, ami 1440 körül végleg átköltözött Tordára. A 14. század utolsó harmadában az alvajda már alkalmanként tanácskozásokat tartott Tordán az erdélyi nemesség számára, majd 1421-től olyan gyűléseket is, amelyeket már közgyűlésnek neveztek, a történetírás pedig a korban nem létező tartománygyűléseknek nevezi. A bíraskodás céljából korszakunkban már csak évente négyszer összehívott nyolcados tordai ítélőszék üléseit csak a legkritikább esetben nevezték *congregatió*nak, valószínűleg csak a következtelen szóhasználat miatt.

Közgyűléseknek nevezték viszont azokat a gyűléseket, amelyeket ekkor már általában az alvajda tartott, és azon részt vettek a nemeseken kívül a székelyek és a szászok is. Ezeket a közgyűléseket már nemcsak Tordán, hanem más, könnyen megközelíthető helyszíneken tartották (Kocsárd, Kolozsmonostor, Kolozsvár, Medgyes, Radnót, Székelyvásárhely, Kápolna és Szentmárton), 1437/1438 után egyre sűrűbben, de rendszertelen időközökben. Ezek is bírói gyűlések voltak, de ezek alkalmával a tartomány egészét, főleg a védelmét érintő kérdéseket is megtárgyalták. Az egymástól földrajzilag és az igazságszolgáltatási szervezet tekintetében is elkülönülő három csoport számára ez volt a közös ügyek elintézésének egyetlen fóruma. A nemesek, a székelyek és a szászok is valószínűleg már csak küldöttek útján képviseltették magukat. Azokban a periódusokban, amikor a vajda alig látogatott Erdélybe, a rendszeres nyolcados törvényszéket és a közgyűléseket is az alvajdák tartották meg, amikor azonban a vajda Erdélybe jött, a közgyűléseket már ő, és nem az alvajdák tartották.

A gyűlések nem váltak állandósult intézményekké: ezt bizonyítják a változó helyszínek, és az, hogy nem váltak az oktavális ítélőszék fellebbezési fórumaivá. Nem törvényhozó, hanem legfőljebb konzultatív szerv volt, politikai jelentősége nem volt. Az 1459. évi kivételes esetet leszámítva, összehívását nem a résztvevők kezdeményezték, és nem váltak sem a királyi, sem a vajdai hatalommal szembeni rendi érdeképviselői szervvé.

FÜGGELÉK

ERDÉLYI TARTOMÁNYGYŰLÉSEK 1416–1479 KÖZÖTT

A tanulmányunk függelékeként közölt jegyzékben a tartománygyűlések napi dátumai a közgyűlések első napját jelölik, és jegyzetben felsoroljuk az illető gyűlés további konkrét említéseit, de a gyűlésen kelt *összes* oklevelet már nem. Ilyen jegyzék összeállítása nem magától értetődő, hiszen 2008-ban egy hasonló összeállítás már megjelent az erdélyi közgyűlésekről, ráadásul 1288-tól 1540-ig terjedően.¹⁵⁶ E jegyzék azonban a kiadatlan okleveles anyag figyelembevételével bővíthető¹⁵⁷ és pontosítható volt, mert az összeállítója az itt tárgyalt korszakra vonatkozóan csak a kiadott okleveles anyagot használta, jobbára az erdélyi szász *Urkundenbuch* közléseit.¹⁵⁸ Hibáit megjegyzés nélkül javítottuk, és ugyanígy jártunk el a kiegészítéseink esetében is. Jegyzékünk nem tartalmazza az erdélyi (al)vajdák székely (al)ispáni minőségben csak

156 BICHICEAN: *i. m.* 321–407.

157 Az összeállításból hiányoznak: 1421. jún. 23., 1433. máj. 11., 1440. okt. 15., 1444. márc. 8., 1445. júl. 15. e., 1446. jún. 20., 1448. jan. 13., 1451. júl. 26. és aug. 8., 1452. máj. 31. és dec. 3., 1454. szept. 15., 1455. máj. 10., 1459. okt. 1. és okt. 16., 1460. aug. 19. és nov. 2., 1461. máj. 28., júl. 26., szept. 15., nov. 22. e., 1462. ápr. 5., júl. 7. és aug. 10., 1463. jún. 19., 1465. szept. 8. és dec. 10., 1467. márc. 10. és máj. 4., 1469. 29.–1470. jan. 2. és dec. 21., 1471. máj. 7., 1475. febr. 28., 1476. máj. 27. és júl. 25., 1478. dec. 28., 1479. márc. 5.

158 Bár olykor nem ezekre, hanem a közölt oklevelek levéltári jelzeteire hivatkozott. Jegyzéke tartalmaz forrás nélküli (1436: BICHICEAN: *i. m.* 369.) vagy hamis oklevélből ismert közgyűlést (1439: uo. 371.), hibásan datáltat (1446. júl. 24., 1449. márc. 9., 1459. máj. 27., 1461; 1467. aug. 4. és okt. 1., 1472. dec. 30., 1473. jan. 10.), oktavális ítélőszékek említéseit (pl. 1454. júl. 12., 1458. júl. 1., uo. 376, 378.), sosemvolt erdélyi tartománygyűlést is: 1464. máj. 1. (uo. 199; a félreértett magyar nyelvű fejtregesztá: SzOkl I. 199.) és egy hibásan feltételezett magyar országgyűlést (1463. ápr. 26., uo. 381; ekkor azonban nem tartottak Pesten országgyűlést, lásd HORVÁTH Richárd: *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)*. História–MTA TTI, Bp., 2011 (História könyvtár. Kronológiák, Adattárak 12 – Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 2 – a továbbiakban HORVÁTH: *Itineraria regis Matthiae Corvini*). 73. Nem tartalmazza a vajdák (és alvajdák) által tartott szűkebb körű tanácskozásokat, viszont magában foglalja a királyi tanács 1427. évi brassói gyűlését (utóbbira lásd C. TÓTH Norbert: *A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között. Vázlat = Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselés és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig*. Szerk. DOBSZAY Tamás–H. NÉMETH István–PAP József–SZÍJÁRTÓ M. István. MNL–Eszterházy Károly Egyetem, Bp.–Eger, 2020. 23.). Szükséges még elmondani, hogy a szerző egyáltalán nem ismerte a témára vonatkozó régebbi magyar nyelvű szakirodalmat, és emiatt nem jó a periodizációja sem: a „korai” kongregációk nem 1437-ben érnek véget (BICHICEAN: *i. m.* 160.), hanem 1412-ben. Az erdélyi kongregációk párhuzamait pedig nem a „nádori” vagy például a szlavón báni közgyűlésekben, hanem a havasalföldi és moldvai fejedelmi tanácsokban kereste.

a székely székek számára megtartott gyűléseit,¹⁵⁹ a vajdai ítélőszéken kívüli bíraskodásait,¹⁶⁰ és azokat a közgyűléseket sem, amelyeket csak valamelyik hiteleshely nevezett *congregatió*nak, de más megerősítő adat híján, illetve valamilyen más körülmény miatt inkább nyolcados ítélőszéknek tűnnek.¹⁶¹ Összeállításunk alapja a tárgyalta korszak vajdai és alvajdai oklevelei. Más oklevél-kibocsátók, főleg a kolozsmonostori konvent és az erdélyi káptalan által kiállított oklevelek az erdélyi tartománygyűlések további említéseit tartalmazhatják, ezek átnézése a kutatás további feladatai közé tartozik. Az 1479. év a tartománygyűlések szempontjából nem jelent korszakhatárt, és leginkább területi korlátok miatt jelöltük ki összeállításunk kronológiai határaként. A későbbi korszakokra vonatkozóan a kutatás rendelkezésére áll Bátori István vajda (1479–1493) életrajza és itineráriuma,¹⁶² Drágfi Bertalan vajda (1493–1498)

- 159 1.) Vizaknai Miklós erdélyi alkormányzó és Vingárti Geréb János görgényi várnagy, Hunyadi János kormányzó Marosszékre kirendelt bírái a székely örökség tárgyában 1450-ben Vásárhelyen tartottak közgyűlést (SzOkl I. 162–164 = DF 253 800). – 2.) Tarkői György alvajda és székely alispán, Rozgonyi Rajnald székely ispán 1453-ban Vásárhelyen (Marosszék) tartottak közgyűlést nemesek és székelyek részvételével, amelyen Fehér megyei, de Barcaságban fekvő birtokok ügyében hoztak döntést, minden bizonnyal a székely ispánok brassói ispánsága okán (Ub V. 406–407 = DF 246 948). – 3.) Szentiványi György és Szilkeréki Gibárt Benedek alvajdák 1462. febr. 3-án (*in Blasii mart.*) Székelyvásárhelyen tartottak gyűlést (DL 29 822). – A székely közgyűlésekről és székgyűlésekről (1467-ig) lásd KORDÉ: *A székely ispáni méltóság*. 189–200. Ilyen gyűléseket 1467 után is tartottak, korszakunkban pl. 1477-ben Szentgyörgy mezővárosban Vingárti Geréb Péter vajda és székely ispán (SzOkl III. 97–99 = DF 247 040).
- 160 Pl. 1476. okt. 18-án Bethlen Domokos alvajda Brassóban előkelőbb nemesek, Barcsai János, Töreki Gálfi János, Rápolti György társaságában hozott ítéletet (Ub VII. 116).
- 161 1.) 1448. okt. 15. (*f. III. a. Galli conf. vid. in oct. Mich. arch.*): DL 28 249 (az erdélyi káptalan a nemesek tordai *congregatió*ján tart vizsgálatot, de az alvajdák okt. 13-án Tordán kelt oklevelei nem nevezik a gyűlést közgyűlésnek (DL 28 249 és 29 487). Az alvajdák 1448. okt. 17-i, Szt. Mihály oktavája szerint keltezett perhalasztó oklevele: DF 253 537 (csak tartalmi átiratként maradt fenn; közölte MINEA: *i. m.* 35). – 2.) 1458. júl. 1. (*in oct. Nat. Ioh. bapt.*): KmJkv I. 1295. sz. Antal kolozsmonostori vikárius a konvent kiküldöttéként részt vett az erdélyi nemesek júl. 1-jén kezdődő tordai közgyűlésén, és erről július 13-án a konvent előtt bevallást tett. Az alvajdák júl. 1-jén a szokásos oktavális ítélőszéket tartották Tordán (KmJkv I. 1293. sz.), és valószínű, hogy a konvent ezt nevezte közgyűlésnek. – 3.) 1451. júl. 26. (*in Anne, matris Marie*). Az erdélyi káptalan vizsgálatot tartott a tordai közgyűlésen (DL 28 839), de az alvajda ugyanazon nap kelt oklevele nem nevezi a gyűlést közgyűlésnek (DL 28 840).
- 162 Az itinerárium: HORVÁTH Richárd–NEUMANN Tibor: *Ecsedi Bátori István. Egy katonabáró életpályája 1458–1493*. MTA BTK TTI, Bp., 2012 (Monumenta Hungariae Historica. Dissertationes. Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések – a továbbiakban HORVÁTH–NEUMANN: *Bátori István*). 144–154.

erdélyi tevékenységét tárgyaló tanulmány,¹⁶³ illetve a Szapolyai János vajda (1510–1526) alatt tartott erdélyi tartománygyűlések bemutatása is.¹⁶⁴

[1416]

[márc. 23.]

Torda (nemeselek)

(*f. II. p. dom. Oculi*)¹⁶⁵

István erd. püspök, Csáki Miklós vajda és Nádas Salamon fia: Miklós székely ispán¹⁶⁶

1421

jún. 23.

Torda város (nemeselek, *potiores regni*)

(*vig. Nat. Ioh. bapt.*)¹⁶⁷

Váraskeszi Lépes Loránd alvajda

1433

máj. 11.

Kocsárd¹⁶⁸ (nemeselek [és székelyek])

(*f. II. p. App. Mich. arch.*)¹⁶⁹

Lépes Loránd alvajda

163 NEUMANN Tibor: *Drágfi Bertalan politikai szerepe II. Ulászló király idején = A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század)*. Szerk. HEGYI Géza–W. Kovács András. EME, Kvár, 2012 (Erdélyi Tudományos Füzetek 277). 213–235.

164 NEUMANN: *Dózsa legyőzője*. 98–100.

165 Keltezésére lásd C. TÓTH: *Noble Meeting*. A gyűlést említő oklevél: SzOkI III. 38 [1420 körüli kelettel] = Ub III. 651 = ZsOkI V. 321. sz. [utóbbi két közlés 1415. márc. 4.–1419. márc. 20. közötti keltezéssel] = DF 244 643.

166 Az oklevél a felsoroltak levele a szász Hétszékhez csapatmozgósítás ügyében; a gyűlést nem nevezik *generalis congregatió*nak. Mályusz „országgyűléshez hasonló tanácskozás”-nak tartotta (*Erdélyi társadalom*. 39, 41), KORDÉ szerint „közeledett a majdani tartománygyűlések irányába” (*A székely ispáni méltóság*. 117). A gyűlést minden bizonnyal az Öreg Mircse (Mircea cel Bătrân) támogatására indítandó hadjárat ügyében hívhatták össze (C. TÓTH: *Noble Meeting*. 330–332).

167 ZsOkI VIII. 677. sz. Összehívása, a peres ügyek szokásos tárgyalása mellett, talán összefüggésben lehet az év tavaszán történt török betöréssel, ez utóbbira lásd PÁLOSFALVI: *From Nicopolis to Mohács*. 69; Gustav GÜNDISCH: *Siebenbürgen in der Türkenabwehr, 1395–1526 = Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürger Sachsen. Ausgewählte Aufsätze und Berichte*. Von Gustav GÜNDISCH. Böhlau, Köln–Wien, 1987 (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 14). 40–41.

168 Az aranyosszéki Kocsárd az, amelyik a későbbiekben is közgyűlési székhely. A helyszín alapján feltételezzük, hogy azon a székelyek is részt vettek.

169 DF 253 593 = *Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonata (1232–1540)*. Összeállította SZABÓ Károly. Athenaeum, Bp., 1889 (kny. A Történelmi Tár 1889–1890. évfolyamából – a továbbiakban EMOkI). 261. sz. (1433. máj. 19.).

1437

szept. 16.

(*f. II. p. Exalt. cr.*)¹⁷¹

Kápolna mezőváros¹⁷⁰ (nemesek, székelyek, hétszéki, kétszéki és besztercei szászok)

Lépes Loránd alvajda, Kusalyi Jakcs Mihály és Tamási Henrik székely ispánok

1438

febr. 2.

(*in Purif. virg.*)¹⁷²

Torda (nemesek, szászok)

Lépes Loránd alvajda

szept. 14. körül¹⁷³

(*circa S. crucis*)

Kápolna (nemesek, székelyek és szászok)

Lépes Loránd alvajda¹⁷⁴

1440

okt. 15.

(*sab. a. Galli conf.*)¹⁷⁵

Kápolna (nemesek, szászok)

Vizaknai Miklós alvajda

170 A Küküllő megyei Kápolnával azonosítható (HEGYI–W. KOVÁCS: *Parasztfelkelés*. 21–22; a vonatkozó rész Hegyi G. munkája), és nem a Belső-Szolnok megyeivel, miként a régebbi szakirodalom vélte, pl. MÁLYUSZ: *Erdélyi társadalom*. 40; *Magyarország történeti kronológiája*. Főszerk. BENDA Kálmán. I. *A kezdetektől 1526-ig*. Akadémiai, Bp., 1986³. 256–257; DEMÉNY Lajos: *Parasztfelkelés Erdélyben 1437–1438*. Gondolat, Bp., 1987 (Közös dolgozink). 156.

171 SzOkl I. 134–135 = *Documente privitoare la istoria românilor*. Culese de Eudoxiu de HURMUZAKI. I–XXI. Supl. I–II. Stabilimentulu graficu Socecu Teclu, Buc., 1876–1942 (a továbbiakban Hurmuzaki). I/2. 621–622 = Ub IV. 638–640 = DF 244 724 = DF 246 320 = DF 286 775 (1437. szept. 16.; a szerződő felek kölcsönös segítségnyújtást ígérnek egymásnak.) Kordé szerint a gyűlés rendelkezései „a sajátos erdélyi rendiség kezdeteiről tanúskodnak” (*A székely ispáni méltóság*. 117–118).

172 SzOkl III. 53–54 = Hurmuzaki XV/1. 24–25 = Ub V. 3 = DF 244 724 = DEMÉNY: *Parasztfelkelés*. 109–110 (1438. febr. 6.).

173 Ub V. 3 = DF 244 724 (1438. febr. 6.).

174 Nem szerepeltettük a kongregációk között azt, amelyet állítólag 1439. márc. 22-én (*dom. Iudica*) Lévai Cseh Péter vajda királyi parancsra Székelyvásárhelyen készült megtartani (SzOkl I. 139. 1439. márc. 1.), mert az azt említő oklevél hamis (KORDÉ: *A székely ispáni méltóság*. 99 [322. jegyz.]).

175 Ub V. 63–64 = DF 246 902 (az alvajda közgyűlést nem említ, de Kápolnán keltezi, és tárgyalják egy prázsmári [Brassó-vidéke] lakos perét).

1441

ápr. 10.

Kolozsvár (nemesek és előkelők)

(*f. II. p. dom. Ramispalm.*)¹⁷⁶

Hunyadi János erd. vajda

1442

ápr. 8.

Torda (nemesek, székelyek és szászok)¹⁷⁷

(*dom. Quasimodo genitis*)¹⁷⁸

Györgyi Bodó Gergely és Vizaknai Miklós alvajdák, Hunyadi János vajda

1444

márc. 8.¹⁷⁹

Torda mezőváros (nemesek)

(*dom. Reminiscere*)

Lépes Loránd erd. kormányzó (királyi parancsra)

176 DL 62 821 (1441. ápr. 10.): a vajda *unacum nonnullis nobilibus et proceribus huius regni in civitate Cluswar pro disponendis quibusdam arduis negociis fuissemus constitui*; a gyűlést nem nevezik *congregation*nak.

177 Célja a török elleni hadjárat előkészítése lehetett, lásd PÁLOSFALVI Tamás: *On the Political History of Transylvania in 1440–1443*. *Mediaevalia Transilvanica* II(1988). 2. sz. 196, 203; Uő: *Az 1442. márciusi török hadjárat*. *Történelmi Szemle* XLIII(2001). 1–2. sz. (a továbbiakban PÁLOSFALVI: *Török hadjárat*). 52; Uő: *From Nicopolis to Mohács*. 96–100.

178 Györgyi Bodó Gergely és Vizaknai Miklós erdélyi alvajdák Hédervári Lőrinc nádornak címzett csonka oklevelükben megemlítik, hogy *magnifico Iohanne de Hwnyad inter ceteros honores partium Transsilvanarum wayuoda domino nostro metuendo presentialiter adherente nobis unacum earundem partium Transsilvanarum nobilibus ad congregationem et conventionem eorundem nobilium ac Sicularum et Saxonum ipsarum partium Transsilvanarum pro quibusdam necessariis earundem partium Transsilvanarum expeditionibus perficiendis die dominica Quasimodo genitis* [1442. ápr. 8.] *in anno Domini M° quadringentesimo XXXXII Torde factam convenientibus*. EMOkI 280. sz. = DF 253 595; töredéket közöl belőle, Kemény József másolata alapján *Transilvania* VI(1873). 6. sz. 65 (Št. MOLDOVEANU). Vö. MÁLYUSZ: *Erdélyi társadalom*. 94 (169. jegyz.). Megjegyzendő, hogy Györgyi Bodó Gergely alvajdaságáról egyelőre csak 1444. márc. 14.–1446. máj. 14. közötti van adat, tehát az oklevél szavai úgy is értelmezhetők, hogy a kibocsátók közül egyedül Vizaknai volt jelen a közgyűlésen. – 1442. ápr. 10. (*f. III. p. dom. Quasi modo*): *magnificus Iohannes de Hwnyad inter ceteros honores wayuoda [Transsilva]nensis universitati nobilium partium Transsilvanensium pro certis arduis negociis eiusdem regni convocationem fecisset generalem*. DF 275 271. Vö. PÁLOSFALVI: *Török hadjárat*. 48 (20. jegyz.), 52 (32. jegyz.). Hunyadi János vajda tartózkodására ekkorról nincs más adat; a közölt itineráriuma egyébként a fenti adatokat nem ismeri, lásd Adrian Andrei Rusu: *Întregiri și interpretări privitoare la itinerariile lui Iancu de Hunedoara*. *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași* XXVII(1990). 180.

179 TelOkI II. 12–13 = DL 74 082. Az oklevél említi, hogy a gyűlést királyi parancsra tartották. Nem nyolcados törvényszékről lehet itt szó, mert annak összehívásához nem volt szükség királyi parancslevélre.

- máj. 18. (elhalasztva máj. 21-re)
(*XXV. d. Georgii mart.*)¹⁸⁰
Hunyadi János erd. vajda Torda (országglakók)
- máj. 21.¹⁸¹
(*Ascens. dom.*)
Hunyadi János erd. vajda Torda (nemeselek, szászok, [székelyek])
- júl. 15. (*Divis. ap.*) előtt¹⁸²
Hunyadi János vajda Torda (nemeselek)
- 1446**
jún. 20.
(*f. II. p. Corp. Chr.*)¹⁸³
Vizaknai Miklós alvajda Torda (nemeselek)
- júl. 24.
(*in profesto Iacobi ap.*)¹⁸⁴
Hunyadi János kormányzó, erd. vajda Kocsárd (nemeselek, székelyek és szászok)
- 1448**
jan. 13. Torda (nemeselek, székelyek)

180 Hunyadi János vajda ápr. 26-án felszólította Brassó várost, hogy küldjék el képviselőiket az országglakók máj. 18-i tordai gyűlésére (Ub V. 130 = DF 246 745).

181 A Szebenben tartózkodó Vizaknai Miklós alvajda arról értesíti Brassót, hogy a Hunyadi János vajda által máj. 17-re Tordára meghirdetett közgyűlést ugyanő máj. 21-re (*ad Ascens. dom.*) halasztotta (Ub V. 131–132 = DF 246 768 = BV-F-00001-03-3-037). Az alvajdák máj. 24-én (Ub V. 132 = DL 13 700), Hunyadi máj. 25–26-án kelteznek Tordáról (Ub V. 135–137; Rusu: *i. m.* 181).

182 Az oklevél év nélkül említ egy tordai közgyűlést: Ub V. 144–145 = DF 277 502. Hunyadi hadi készülődést említ júl. 13-i oklevelében (Ub V. 144), és erdélyi jelenléte is ebben a hónapban mutatható ki (Rusu: *i. m.* 181).

183 Az alvajda *unacum partium Transsilvanarum nobilibus pro quibusdam... nobilium negotiorum perficiendis... generaliter fuisse congregati* (DF 277 507).

184 DL 30 314; júl. 25. (*f. II. in Iacobi ap.*): *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez*. Össze-
gyűjtötte és szerk. JAKAB Elek. Magy. Kir. Egyetemi Könyvnyomda, Buda, 1870 (a továbbiakban KvOkI I.). 180 = Ub V. 171–172 = DF 281 162 (a közgyűlést csak ez utóbbi ok-
levél említi). Vö. ENGEL Pál: *Hunyadi János kormányzó itineráriuma (1446–1452)*. Századok CXVIII(1984). 5. sz. (a továbbiakban ENGEL: *Hunyadi itineráriuma*). 982 (6. jegyz.). Tor-
da mezőváros itt tárgyalt panasza (DL 30 314) megerősíti azt a feltételezést, hogy itt az
aranyosszéki Kocsárdról van szó, amely a későbbiekben is a tartománygyűlés egyik hely-
színe.

(*in oct. Epiph.*)¹⁸⁵

Herepei Márk, Somkeréki/Sáromberki Erdélyi Miklós és Balai György alvajdák, (jan. 24-től) Hunyadi János kormányzó¹⁸⁶

1449

márc. 9.

Kápolna (nemeselek, székelek és szászok)¹⁸⁷

(*dom. Reminiscere*)¹⁸⁸

Herepei Márk alvajda (a kormányzó parancsára)¹⁸⁹

1451

aug. 8.

Kocsárd falu (nemeselek, székelek és szászok)

185 TelOkI II. 30–31 = DL 74 103 (1448. jan. 24.). – Ugyanezt a közgyűlést említi Hunyadi János kormányzó oklevele, amely szerint ő maga is jelen volt: *causa... ad congregationem nostram generalem universitatis Siculorum f. III. p. f. Circumcis. dom. proxime preteritum elapsa [1448. jan. 2] in Zenthgywrgh celebratam reducta extitisset, eandemque nos propter eiusdem cause controversionisque difficultatem eandem ad oct. f. Epiph. dom. [jan. 13.] tunc venturas ad congregationem Thordensem, discussioni et finali determinationi universorum nobilium partium Transsilvanarum prorogassemus; ipsis denique octavis instantibus nobisque cum dictis nobilibus partium Transsilvanarum pro faciendo moderativo iudicio causantibus in sede nostra iudiciaria sedentibus et constitutis, annotati Siculi nostram venientes in presentiam...* (SzOkI VIII. 71–74, eredetije elveszett vagy lappang).

186 1448-ban, vízkereszt 8. napján (jan. 13.) Hunyadi még Székelyföldön volt (ENGEL: *Hunyadi itineráriuma* 983), akárcsak az alvajdái oklevél (DL 36 508) önmagában is zavaros keltezésekor (*f. II., XI. sc. d. oct. Epiph. dom.*), jan. 22-én vagy 23-án. Jan. 24-én Székelyvásárhelyen bocsátott ki oklevelet (ENGEL: *Hunyadi itineráriuma*. 983, 988 [65. jegyz.] = DL 29 263 tévesen Székelyudvarhelyel azonosnak tekinti), de ugyanazon a napon (*XII. d. oct. Epiph. dom.*) – esetleg később, ha az oktavát másmilyen módon számolták – már Tordán volt (TelOkI II. 30–31 = DL 74 103). Jan. 28-án (*XVI. d. oct. Epiph. dom.*), majd febr. 15-én is (*XXXIV. d. oct. Epiph. dom.*) az alvajdák Hunyadi jelenlétében tartottak ítélszéket Tordán (DL 30 444; SzOkI VIII. 71–74). A szászok és Hunyadi jelenlétét említi: Ub V. 248. Az év elején Hunyadi török követekre várakozott Erdélyben (PÁLOSFALVI: *From Nicopolis to Mohács*. 148 [272. jegyz.]).

187 DL 107 546; KmJkv I. 671. sz. (a bejegyzés elmondja, hogy a Küküllő megyei Kápolnáról van szó).

188 DL 107 546; márc. 10. (*f. II. p. dom. Reminiscere*): DL 26 887, DL 30 818, DL 44 542.

189 KmJkv I. 671. sz. = Ub V. 271. – A kolozsmonostori jegyzőkönyv két, 1449-re datált bejegyzése (KmJkv I. 667–668. sz.) a csomafáji közgyűlésen (*congregatio generalis*) márc 12-én létrejött egyezségről szól. A Doboka megyei településen azonban bizonyosan nem bírói gyűlést tartottak, hanem vásárt. A *congregatio* vásár jelentésére lásd *A magyarországi középkori latinság szótára. Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae*. II. Ad edendum praeparavit Iván BORONKAI. Akadémiai, Bp., 1991. 303–304; WEISZ Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban*. MTA BTK TTI, Bp., 2012 (Monumenta Hungariae Historica. Dissertationes. Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések). 15, 23, 48, 61.

(*dom. a. Laurentii mart.*)¹⁹⁰

Tarkői Rikalf fia: György alvajda

1452

máj. 31. (bizonytalan)

Kápolna

(*f. IV. p. Penth.*)¹⁹¹

Tarkői Rikalf György alvajda

dec. 3. (bizonytalan)

Torda (nemesek)

(*dom. p. Andree ap.*)¹⁹²

Tarkői Rikalf fia: György, Bronislaus alvajdák

1454

máj. 27.

Kápolna (nemesek, székelyek és szászok)

(*f. II. p. Urbani pape*)¹⁹³

Tarkői Rikalf György, Bronislaus alvajdák

szept. 1.

Kápolna (nemesek, székelyek és hétszéki

(*dom. p. Decoll. Ioh. bapt.*)¹⁹⁴

szászok)

(Hunyadi) János besztercei gróf megbízottjai

szept. 15. (tervezett)

Torda (nemesek, székelyek és szászok)

(*dom. p. Exalt. cr.*)¹⁹⁵

(Hunyadi János besztercei gróf megbízottjai?)

1455

máj. 10. (bizonytalan)

Kápolna

190 DF 257 812 = DF 252 650 (1451. aug. 9.). A gyűlést nem nevezik közgyűlésnek, de a székelyek és szászok jelenléte erre utal.

191 Az alvajda Kápolnán keltez, de más, közgyűlésre utaló közvetlen adat eddig nem került elő: DL 26 889.

192 Ub V. 362–363 = DF 247 267 (1452. dec. 4.). Az alvajdai oklevél nem nevezi *congregatió*nak a gyűlést, de azon részt vettek a (dipsei) szászok.

193 Ub V. 448–449 = DF 257 737 (1454. máj. 27.).

194 SzOkI V. 10 = Ub V. 461 = DF 246 370 (Segesvár város levele Brassóhoz; Hunyadi a szászoktól 500 lovas kiállítását kérte).

195 SzOkI V. 10 = Ub V. 461–462 = DF 246 370 (Segesvár város szept. 8-i levele Brassóhoz; mivel a szept. 1-jei közgyűlésen Brassó képviselői nem jelentek meg, a gyűlést szept. 15-én újból meg fogják tartani).

(*X. d. oct. Georgii mart.*)¹⁹⁶

Tarkői Rikalf György és Bronislaus alvajdák

dec. 28. (tervezett)

Torda (Beszterce; országlakók)

(*dom. proxime venturo*

[*f. III. p. Thome ap.*])¹⁹⁷

(Hunyadi János besztercei gróf)

1456

júl. 1.

Torda (nemeselek, székelyek, szászok)

(*in oct. Nat. Ioh. bapt.*)¹⁹⁸

Tarkői Rikalf György, Gyerőmonostori Kemény István alvajdák

1457

jún. 19.

Torda (nemeselek, székelyek és szászok)

(*dom. a. X. milium militum*)¹⁹⁹

Tarkői Rikalf György és Gyerőmonostori Kemény István alvajdák

1459

máj. 27.

Kápolna birtok (nemeselek, székelyek és szászok)

(*dom. p. Corp. Chr.*)²⁰⁰

[Sart]ványi [Zsigmond] és Szerdahelyi Farkas János alvajdák

okt. 1.

Torda (nemeselek, székelyek és szászok)

(*f. II. p. Mich. arch.*)²⁰¹

196 DL 62 864. Az oklevél nem említ közgyűlést, ez egyedül a kelethely alapján feltételezhető.

197 Hunyadi dec. 23-i meghívólevele Beszterce város számára: *in oppido Thorda cum universis partium Transsilvanarum convenire volumus; una cum eisdem aliisque regnicolis ea tractare valeamus, que commodum regni et domini nostri regis honorem concernant*: Ub V. 513–514 = DF 278 446 (1455. dec. 23.). Hunyadi azonban dec. 28-án Kolozsváron tartózkodott (Ub V. 514).

198 BánfOkl I. 689 = Ub V. 539 = Erdődy cs galgóci lt 98-9-8 (1456. júl. 12.); WassLt 454. sz. (1456. júl. 12.). Egyik oklevél sem nevezi a Keresztelő Szt. János születésének oktaváján tartott gyűlést *congregatió*nak, de a székelyek és szászok részvétele erre utal.

199 DL 30 197 = DF 277 488 (27. fk.) = Ub V. 572 (1457. jún. 21., reg.). Az oklevél nem nevezi a gyűlést *congregatió*nak, de a székelyek és szászok részvétele erre utal.

200 DL 31 134 (az évszám kiszakadt, de Sártványi Zsigmond hivatalviselése csak az 1459. évi keltezés engedi meg); KmLt 191. sz. = Ub VI. 56 = DF 275 291 (1459. máj. 28.). A közgyűlést csak az előbbi említi.

201 TelOkl II. 73 (jegyzetben) = DL 74 146 (eszerint Lábatlani László és társai a tordai, okt. 1-jei (*f. II. p. Mich. arch.*) *congregatio* nyolcadik napján, 1459. okt. 8-án [*VIII. d. f. II. p.*

Lábatlani László székely isp. és főkapitány/székely főkapitány, Héderfáji István és Székely Mihály beszercei ispánok (királyi megbízásból)

okt. 16.

Kocsárd

(*in Galli conf.*)²⁰²

nov. 25.

Medgyes (nemesek, székelyek és szászok,

(*dom. in Katherine virg.*)²⁰³

Brassó és Kolozsvár képviselői)

Lábatlani János székely és temesi isp., Mátyás kir. küldötte; a gyűlésen jelen volt Łabiszyni Máté erdélyi püspök

1460

aug. 19.

Torda (nemesek)

Mich. arch.] kelt oklevelükkel Gothárd prépostot okt. 16-ra [*ad Galli conf.*], az akkor tartandó kocsárdi közgyűlésre idézték meg). – A tordai gyűlés további említései: okt. 17. (*XVII. d. congreg.*): SzOkl III. 73–74 = TelOkl II. 73–74 = Ub VI. 63 (3195. sz.) = DL 74 147 (mindegyik nov. 1-jei hibás keltezéssel); okt. 29.: DL 27 318 = Ub VI. 63, 3194. sz., reg. [hibás jelzettel: DL 29 318]: *in presenta nostra congregatione generali universitati nobilium cunctorum comitatum dictarum partium Transsilvanarum f. II. p. Mich. arch.* [okt. 1.] *Thorde celebrata, iuxta vim et formam generalis decreti per eosdem nobiles nuper in villa Kochard* [okt. 16.] *editi...*, stb.; Kolozs megye idézzen *ad sab. p. Omn. Sanct.* [nov. 3-ra] *congregationem ad eandem. Datum XXIX. d. termini prenotati in loco memorato* (1459. okt. 29.); nov. 6. (*f. III. p. Emerici ducis*): DL 74 148; nov. 7. (*XXXVIII. d. congreg.*): SzOkl I. 180–181 (nov. 10-i hibás keltezéssel; KEMÉNY: *DiplApp* VI. 103) = Ub VI. 64 (hibás, kocsárdi keletellyel, de jó, nov. 7-i keltezéssel); nov. 7. (*XXXVIII. d. congreg.*): DF 257 581. A gyűlés későbbi említése: DL 29 292. Vö. MÁLYUSZ: *Erdélyi társadalom*. 94 (174. jegyz.); KORDÉ: *Az erdélyi vajdaság*. 394. Lábatlani László (Lábatlani János székely ispán testvére) királyi megbízásból székely ispáni minőségben jár el; „nem tartománygyűlés”, hanem „igazságszolgáltatási feladatokat ellátó bírói szék” (KORDÉ: *A székely ispáni méltóság*. 193–194).

202 TelOkl II. 73 (jegyzetben) = DL 74 146. – SzOkl I. 180 (1. jegyz.). A kocsárdi közgyűlést említi a kolozsmonostori konvent előtt 1459. nov. 10-én megtett tiltakozás is (SzOkl VIII. 92–93 = KmJkv I. 1395. sz.).

203 KvOkl I. 203–206 = Hurmuzaki II/2. 120–123 = SzOkl V. 11–17 = Ub VI. 64–68 = DF 244 848 = DF 246 979 (az oklevél kelte: 1459. dec. 3.); nov. 26. (*II. d. congregationis [dom. vid. in Catherine virg.]*): SzOkl I. 181–184 = Ub VI. 64 = DL 36 630 = DF 257 738. Vö. *A nemes székely nemzet képe*. I. Szerk. RUGONFALVI KISS István. Lehotai Pál, Debrecen, 1939. 196 (a határozatok rövid ismertetése: a „kápolnai unió” megerősítése); MÁLYUSZ: *Erdélyi társadalom*. 42; KORDÉ Zoltán: *Az erdélyi vajdaság Mátyás hatalomra kerülésétől az 1467. évi felkelésig = Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. BALOGH Elemér–HOMOKI-NAGY Mária gondozásában. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. LXXV(2013). (a továbbiakban KORDÉ: *Az erdélyi vajdaság*). 394; Uő: *A székely ispáni méltóság*. 145–147; POPA-GORJANU: *Unirea de la Mediaș*.

(*f. III. a. Stephani reg.*)²⁰⁴

Vingárti Geréb János erdélyi alkormányzó²⁰⁵

nov. 2.

Szentmárton²⁰⁶

(*II. d. Omn. sanct.*)²⁰⁷

Sárványi Zsigmond és Vizaknai Miklós alvajdák

1461

máj. 28. (bizonytalan)

Kápolna

(*f. IV. p. Penth.*)²⁰⁸

Szentiványi György és Szilkeréki Gibárt Benedek alvajdák

júl. 26.

Torda (nemesek)

(*dom. a. Dep. Lad. reg.*)²⁰⁹

Szilkeréki Gibárt Benedek alvajda

szept. 15.

Radnót (nemesek, székelyek és szászok)²¹⁰

(*VIII. d. Nat. Marie*)²¹¹

Szentiványi György alvajda²¹²

204 Ub VI. 85–86 = DF 281 062.

205 Szilágyi Mihály kormányzó parancsára jár el.

206 1466-ban is közgyűlési helyszín, és mivel akkor mezővárosként említik, a Küküllő megyei Dicsőszentmártonnal azonosítható.

207 Sárványi Zsigmond és Vizaknai Miklós alvajdák egy 1460. nov. 2-i oklevele Szentmártonban kelt (ami 1465-ben közgyűlési helyszín). Nem tesz említést közgyűlésről, de egy szebeni polgár jelenléte erre utal (Ub VI. 93–94 = DF 244 852).

208 DL 36 883. Az oklevél nem említ közgyűlést, de a kelet hely alapján ez feltételezhető.

209 KmJkv I. 1593. sz.; júl. 27.: DL 27 035^v (*inquisitio facta est f. II. p. Iacobi apostoli* [júl. 27.], *in generali congregatione nobilium harum partium Transsilvanarum Thorde proxime celebrata*; feljegyzés az alvajdák márc. 21-i oklevelének hátlapján; az oklevél csonka, de a kibocsátók felsorolásában látszik a Gebarth név); júl. 28. (*f. III. p. Iacobi ap.*): DL 27 036.

210 DF 277 554 = ErdKLt 322. sz.

211 KmJkv I. 1604. sz. (fogalmazványa: DL 27 906).

212 DL 28 991 (a Radnóton kelt oklevél nem említi a közgyűlést, és Szilkeréki Gibárt Benedek alvajda érintettsége okán csak Szentiványi György alvajda nevében van kiállítva); szept. 17.: DF 277 554 = ErdKLt 322. sz. (a Radnóton kelt oklevél kibocsátói között mindkét alvajda említve van). Valószínűleg erre a közgyűlésre vonatkozik az Eder alapján (*Observationes criticae et pragmaticae ad historiam Transsilvaniae sub regibus Transsilvaniae et mixtae propaginis*. Cininii, 1803. 216) az erdélyi szász *Urkundenbuch* szerkesztői által napi keltezés nélkül, töredékesen közölt oklevél regesztája is (Ub VI. 113, 3273. sz.), a szept. 17-i alvajdai oklevélben (DF 277 554) ugyanis megtalálható a közölt szövegrész. Az Eder

nov. 22. előtt²¹³

Kolozsmonostor (a konventben; potiores nobiles)

Rozgonyi Sebestyén vajda

1462

ápr. 5.

Torda (nemeselek, székelek, szászok)

(*dom. Iudica*)²¹⁴

id. Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák

júl. 7.

Kápolna

(*f. IV. p. Visit. Marie*)²¹⁵

Rozgonyi Sebestyén vajda

júl. 18.

Torda (nemeselek, székelek, szászok)

(*dom. p. Divis. apost.*)²¹⁶

Dengelegi Pongrác János vajda és székelek isp.

id. Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák

aug. 10.

Székelevásárhely (nemeselek, székelek, szászok)

(*in Laurentii mart.*)²¹⁷

id. Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák²¹⁸

1463

jún. 19.

Torda

alapján közölt regeszta keltezése tehát eszerint javítandó; ugyanezt a szövegrészt közölte Kemény is (KEMÉNY: *Törvényhozás*. 41–42).

213 *Nos unacum certis potioribus nobilibus harum partium Transsilvanarum tempore proxime preterito in conventu monasterii B. Marie virg. de Colusmonstra fuisse constituti; D. in Cluswar, dom. p. Elizabeth vid.* (DL 62 877).

214 DL 62 878. Az oklevél nem nevezi *congregation*nak a gyűlést, de a szászok és székelek jelenléte tartománygyűlésre enged következtetni, ami talán összefüggésbe hozható a török elleni készülődéssel (vö. PÁLOSFALVI: *From Nicopolis to Mohács*. 205).

215 DL 28 853. Az oklevél nem említ gyűlést, egyedül a kelethely utal erre.

216 DF 253 717 = EMOKl 335. sz. = Ub VI. 120 (3283. sz.).

217 DF 253 717 = EMOKl 335. sz. = Ub VI. 120.

218 A két alvajda talán már ekkor, legalábbis alkalmanként elláthatták uruk, Dengelegi Pongrác János vajda és székelek alispán mellett a székelek alispáni teendőket, noha Somkeréki Erdélyi István csak 1463 májusában kapta meg a székelek ispáni honorhoz tartozó görgényi várnagyságot (KORDÉ: *Székelek ispáni méltóság*. 155–157).

(*dom. a. Nat. Ioh. bapt.*)²¹⁹

Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák

nov. 13.

Kocsárd falu (nemesek, [székelyek],

(*dom. p. Martini ep. et conf.*)²²⁰

szászok)

?

1464

jún. 24.

Torda (nemesek)

(*Nat. Ioh. bapt.*)²²¹

id. Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák

nov. 5.

Torda (nemesek)

(*in Emerici ducis*)²²²

id. Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák

1465

jún. 17.

Radnót (nemesek)

(*f. II. p. Corp. Chr.*)²²³

id. Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák

júl. 1.

Torda

219 Az alvajdák *pro quibusdam perarduis negotiorum expeditionibus* gyűléseznek a nemesekkel: DF 277 552 = ErdKLt 320. sz. (1459. jún. 19-i hibás keltezéssel) = Ub VI. 150 (1463. jún. 23.).

220 Szt. Mihály ünnepének oktaváján (okt. 6.) a tordai ítélszéken részt vevő erdélyi nemesség *universitas* meghívta Brassó város képviselőit a nov. 13-i kocsárdi közgyűlésre: SzOkl III. 79 = Ub VI. 154 = DF 246 476 (1463. okt. 15.). Szt. Mihály ünnepének oktaváján kelt alvajdai oklevél: DL 74 163 (1463. okt. 15.). Mályusz az 1463. évi (kétes hitelű) hadi szabályzat (SzOkl I. 196–199 = Ub VI. 152–154.) elfogadását ehhez a gyűléshez kötötte (MÁLYUSZ: *Erdélyi társadalom*. 43.).

221 BánfOkl II. 64–66 = DL 26 790.

222 Az oklevél nem említ közgyűlést, csak sürgető országos ügyek tárgyalását: KmJkv I. 1674. sz. = DL 26 791.

223 DL 27 180 (*in congregatione generali nobilium*); DL 26 895, DF 253 603 (a keltezés nélküli parancslevél Kolozs vármegye által elvégzett, 1465. jún. 18-i vizsgálata előtt kelt, és bizonyosan egy időben Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák által kibocsátott, a kolozsmonostori konventnek címzett, közel azonos szövegű, eredetiben fennmaradt 1465. jún. 17-i oklevelével (DL 26 895). Utóbbi két oklevél nem említi a közgyűlést, de annak helyszínén és időpontjában kelt.

(*in oct. Nat. Iob. bapt.*)²²⁴

id. Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák

júl. 24.

Kápolna (nemesek)

(*in vig. Iacobi ap.*)²²⁵

id. Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák

szept. 8.

Kolozsmonostor (nemesek)

(*dom. vid. in Nat. Marie virg.*)²²⁶

?

dec. 10.

Szentmárton mezőváros²²⁷ (nemesek)

(*f. III. p. Concept. virg.*)²²⁸

id. Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák

1466

aug. 17.

Torda (nemesek, országglakók)

(*dom. p. Assumpt. virg.*)²²⁹

(a király nevében) Szentgyörgyi és Bazini János erdélyi vajda

224 DF 260 964. A gyűlés az ekkor szokásos évi négy bírói oktava egyikén tartották, de „sürgős országos ügyek eligazítása végett” (1465. júl. 16.).

225 DL 30 463 (*generalis regni nobilium in congregatione*).

226 TelOkI II. 87–88 = DL 74 168 (a kolozsmonostori konvent egy szept. 10-i oklevelében említi, hogy kiküldte két tagját az erdélyrészi nemesek számára Kolozsmonostoron tartott közgyűlésére: *ad generalem congregationem nobilium harum partium Transsilvanarum ... hic in possessione nostra Colosmonostora predicta celebratam e medio nostri transmississemus*).

227 Mivel mezővárosként említik, a Küküllő megyei Dicsőszentmártonnal azonosítható.

228 DL 74 170 (az oklevél nem említi a közgyűlést, de Szentmártonban kelt); [1466. jan. 2.] *in generali congregatione nobilium harum partium Transsilvanarum in opido Zenthmarthon proxime celebrata* (KmJkv I. 1679. sz.; vö. KORDÉ: *Szentgyörgyi János*. 149).

229 Szentgyörgyi és Bazini János erdélyi vajda 1466. aug. 9-i parancslevele Brassó városhoz, amelyben egy per tárgyalására az aug. 17-i tordai közgyűlést jelölte meg helyszíneként (SzOkI VIII. 116–117 = Ub VI. 249–250.); aug. 18. (*f. II. a. Steph. reg.*): DL 27 041, 28 623 (gyűlés a nemesekkel). Az erdélyi káptalan aug. 19-én (*f. III. a. Steph. reg.*) vizsgált ki egy hatalmaskodást a közgyűlésen (DF 277 561), ill. aug. 20-án (*in Steph. reg.*) kiküldte két tagját a tordai gyűlésre, és ott 21-én (*f. V. p. reg. Steph. reg.*) vettek fel egy bevallást (DL 30 320). A közgyűlésen tárgyalt ügyekre lásd KORDÉ Zoltán: *Szentgyörgyi János erdélyi tevékenysége 1465–1467-ben = Studia professoris – professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Szerk. ALMÁSI Tibor–DRASKÓCZY István–JANCSÓ Éva. MOL, Bp., 2005 (a továbbiakban KORDÉ: *Szentgyörgyi János*). 150; Uő: *A székely ispáni méltóság*. 159–160.

szept. 14. Torda (módosabb nemesek; szászok,
(*in Exalt. cr.*)²³⁰ székeleyek)
(az országlakók elhatározásából)²³¹ Szentgyörgyi és Bazini János vajda

1467

márc. 10. Székelyvásárhely (nemesek, székeleyek,
(*f. III. p. dom. Letare*)²³² szászok)
Illyei János és Nádas László alvajdák

máj. 5. Torda (nemesek)
(*f. III. p. Inv. cr.*)²³³
Illyei János és Nádas László alvajdák

jún. 1. Kápolna (országlakók; nemesek, szászok,
(*f. II. p. Corp. Chr.*)²³⁴ székeleyek)
Szentgyörgyi és Bazini János erdélyi vajda,²³⁵ Illyei János és Nádas László
alvajdák²³⁶

230 Ub VI. 253 = DF 244 886 (Szentgyörgyi János vajda Hétszéknek címzett, aug. 20-i meghívója a szept. 14-i közgyűlésre); Ub VI. 255–256 = DF 244 889 (a Hétszéknek címzett, szept. 4-i újabb meghívó említi a székeleyek meghívását). Ezt a gyűlést és talán a megelőzőt is a törökök elleni hadjárat (Ub VI. 256 = DF 244 891) előkészítésére hívták össze, mert a vajda szept. 25-i, a Hétszéknek címzett mozgósítási parancsa a nemrégiben Tordán hozott végzésekre hivatkozott (Ub VI. 259–260 = DF 244 896, 1499. szept. 25.). Vö. KORDÉ: *A székeley ispáni méltóság*. 161.

231 *ex universorum regnicolarum ... deliberatione* (Ub VI. 253 = DF 244 886).

232 DF 261 001. Az oklevél nem nevezi a gyűlést *congregation*nak. Vö. DL 39 232; KORDÉ: *Szentgyörgyi János*. 151 (29. jegyz.).

233 DL 27 181.

234 KmJkv I. 1748. sz. (*f. II. p. Corp. Chr.* [jún. 1.] *in possessione Kápolna in congregatione generali regnicolarum harum partium Transilvanarum fienda*; 1467. máj. 13.); Kápolnán jún. 1-jén leteendő eskü: DL 30 209; KmLt 210. sz. = DF 275 436r és DL 30 882 (*D. in Kápolna, f. III. p. Corp. Chr.* [jún. 2.] *in plena congregatione universitati regnicolarum; inquisitio facta fuit f. IV. p. Nycomedis mart.* [jún. 3.] *in generali congregatione regnicolarum partium Transilvanarum*; 1467. jún. 2.); jún. 4. (*D. in Kápolna, in congregatione generali in oct. Corp. Chr.*): Arch. 1458–1526. II. 469 (jún. 23-i hibás keltezéssel) = DL 27 031; DL 104 808 (az erdélyi káptalan említi, hogy jún. 5-én [*f. VI. a. Barnabe ap.*] a kápolnai közgyűlésen a Hunyad megyei nemesek körében tartott vizsgálatot); Ub VI. 287–288 = DL 104 806–104 808 (*D. in Kápolna f. VI. a. Barnabe ap.*, 1467. jún. 5.); jún. 5. (*f. VI. a. Barnabe ap.*): BánfOkI II. 87–89 = DF 261 003; jún. 6. (*sab. a. Barnabe ap.*): DL 28 857 = DL 65 421. – MÁLYUSZ (*Erdélyi társadalom* 95 [177. jegyz.]) ehhez a gyűléshez kapcsolta az 1467. évi felkelés előkészítését.

235 1467. jún. 5.: Ub VI. 287–288 = DL 104 806.

236 1467. jún. 2. (*f. III. p. Corp. Chr.*): DF 275 436 = KmLt 210. sz.; DL 30 882.

aug. 2. Kápolna mezőváros
(*dom. p. f. III. p. Anne matris Marie*)²³⁷
Szentgyörgyi és Bazini János erdélyi vajda

okt. 1–4.²³⁸ Torda
Mátyás király

1468

jan. 17. Kolozsvár (nemesek)
(*dom. a. Fab. et Seb.*)²³⁹
Rédei János és Bethlen Domokos alvajdák

máj. 15. körül Torda
(*circa Sophie virg.*)²⁴⁰
Pongrác János erdélyi vajda

237 1467. júl. 28-án (*f. III. p. Anne matris Marie*) a vajda a következő vasárnapra, a kápolnai közgyűlésre halasztott pert (DF 244 547); aug. 4. (*f. III., in profesto Marie de Nive*): Ub VI. 292 = DF 257 741 (utóbbi oklevél nem említ közgyűlést, de Kápolnán kelt). A korábbi kutatás figyelmét ez a gyűlés elkerülte (legutóbb: KORDÉ: *Szentgyörgyi János* 152; Uő: *A székelly ispáni méltóság* 161), de mivel időben ez esik a legközelebb az erdélyi felkelők aug. 18-i egyezségleveléhez, valószínű, hogy szerepe volt a felkelés előkészítésében. A szövetség szövegét a kolozsmonostori konvent foglalta írásba (SzOkI I. 207–211 = Ub VI. 292–295 = DF 287 250), az azonban nem említ közgyűlést. Az egyezség részesei voltak a székelly előkelők, továbbá Szászváros, Medgyes, Brassó és Beszterce képviselői is.

238 HORVÁTH: *Itineraria regis Matthiae Corvini* 83 (509. jegyz.). A tartománygyűlést Bonfini említi: ANTONIUS DE BONFINIS: *Rerum Ungaricarum decades*. Ediderunt Iosephus FÖGEL–Béla IVÁNYI–Ladislaus JUHÁSZ–Margarita KULCSÁR–Petrus KULCSÁR. B. G. Teubner–Akadémiai, Lipsiae.–Bp., 1936–1976 (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Saeculum XV.). IV–I–192.

239 DF 257 742. Mátyás király ekkor Kolozsvárott tartózkodott (HORVÁTH: *Itineraria regis Matthiae Corvini* 85).

240 *Regestrum... magistri civium Cibiniensis super perceptis de contributione unius denarii novi de qualibet domo sedis Cibiniensis pro custodia partium inferiorum per dominum Iohannem Pangracz de Dengeleg vaivoda et regnicolas partium Transsilvanarum in congregatione Thordensi circa f. b. Sophie virg. imposita, quo tempore flor. valebat den. novos centum.* (*Rechnungen Hermannstadt*. I. 26 = DF 244 918). 1468. ápr. 1-jén a vajda Medgyes városba hívta maga elé a szebeniek küldötteit, de ebben az oklevélben sincs szó közgyűlésről (Ub VI. 331). Pongrác János 1468. máj. 17-én Tordáról írt levelet Szebennek (DL 45 304), jún. 11-én pedig felszólította a hétszéki szászokat, hogy fegyveresen menjenek Szászvárosba (Ub VI. 340–341).

1469

márc. 12.

Torda (országalakók)

(*dom. Letare*)²⁴¹

Rédei János alvajda

ápr. 17.

Torda (nemeselek)

(*f. II. p. Tib. et Val.*)²⁴²

(az erdélyi nemeselek *universitas*?)

júl. 1. után

Torda (nemeselek, [székelyek], szászok;
országalakók)

(*sab. p. f. V., in Petri et Pauli ap.*)²⁴³

Bethlen Domokos alvajda

szept. 14.

Torda mezőváros (*potiores nobiles*)

(*in Exalt. cr.*)²⁴⁴

Pongrácz János erd. vajda

dec. 29. – 1470. jan. 2.

Torda (nemeselek)

(*f. VI., in Thome mart.*)²⁴⁵

Rédei János és Bethlen Domokos alvajdák

241 KmJkv I. 1851–1852. sz.

242 Uo. 1869. sz.

243 A tordai gyűlést Bethlen Domokos erdélyi alvajda jún. 29-i, Besztercenek címzett parancslevele említi, amelyben felszólította őket, hogy júl. 1-jén fegyveresen jelenjenek meg a Doboka megyei Borsán (Hurmuzaki XV/1. 71 = BánfOkl II. 126–127 = Ub VI. 409–410 = DF 247 309). A gyűlést vélhetően e dátum után szándékozott megtartani.

244 TelOkl II. 96 = DL 74 179 (1469. szept. 15.); uo. 97 = DL 74 180 (1469. okt. 6.): *congregatio*. Vö. még TelOkl II. 104, 110.

245 TelOkl II. 109–111 = DL 74 190, uo. 111–112 = DL 74 189 (1470. jan. 2., mindkettő tévesen 1470. dec. 25-re keltezve, mivel Tamás vértanú napját az apostol dec. 21-i, nem pedig Becket Tamás canterburyi érsek dec. 29-i ünnepével azonosította. Az, hogy a gyűlésre még 1469 végén került sor, mutatja, hogy a szept. 14-i [*in Exalt. cr.*] gyűlésre – éves keltezés nélkül – mint közelebbi eseményre hivatkoznak). A két oklevél nem nevezi *congregatió*nak a gyűlést. – Rédei János és Bethlenősi Bethlen Domokos alvajdák 1469. dec. 30-i (*sab. a. Circumcis. dom.*) kérésére az erdélyi káptalan 1470. jan. 2-án (*f. III. p. Circumcis. dom.*) vizsgálatot tartott az erdélyi nemeselek közgyűlésén (DL 26 796, 1470. jan. 4. [*III. d. f. III. p. Circumcis. dom.*]); TelOkl II. 106 = DL 74 185 [1470. jan. 2.]

1470

júl. 6. után

(*f. III. aut IV. p. f. VI. p. Visit.
Marie virg.*)²⁴⁶

Pongrác János erdélyi vajda

Gyógy (*Diód*) mezőváros (*szebeni
szászokkal, tractatus*)

szept. 8. (tervezett)

(*Nat. Marie virg.*)²⁴⁷

Pongrác János erdélyi vajda

Torda (nemesek, [székelyek], szászok;
országalakók)

1471

máj. 7.

(*f. III. p. Inv. cr.*)²⁴⁸

Pongrác János erdélyi vajda

Torda (országalakók)

1472

dec. 30.

(*f. IV. a. Circumcis. dom.*)²⁵⁰

Torda (nemesek és a szászok küldöttei)²⁴⁹

246 Ub VI. 460 (1470. júl. 6.).

247 Említi Pongrác János vajda a Szeben városnak és a Hétszéknek írt 1470. aug. 26-i meghívójában (Ub VI. 464–465 = DF 244 993). Vö. KEMÉNY: *Törvényhozás*. 51 (az oklevélből töredéket közöl). A közgyűlés szept. 14-én is zajlott (TelOkl II. 110).

248 DL 62 895 (*generalis congregatio regnicolarum*); máj. 9. (*f. V. p. Appar. Mich.*): DL 45 465.

249 A szászok 1473. márc. 14-i panasza szerint kiküldöttük jelen volt a tordai gyűlésen, amely a nemesek jobbágysai által fizetett egyforintos adót ki akarta terjeszteni a szász székekre és városokra is (Ub VI. 545), de végül erre nem került sor (KUBINYI András: *A Mátyás-kori államszervezet = Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Szerk. RÁZSÓ Gyula–V. MOLNÁR László. Zrínyi, Bp., 1990. 106).

250 DL 28 046 (*Thorda, f. IV. a. Circumcis. dom.*; hátlapján: *executio facta f. IV. a. Circumcis. dom. in congregatione generali pro tunc in civitate Thordensi celebrata*). Ugyanezt a közgyűlést említi a kolozsmonostori konvent egyik bejegyzése, amely szerint a gyűlést dec. 27. körül (*cca. Ioh. ev.*) tartották Tordán (KmJkv I. 2067. sz.), de a vajda tordai jelenléte is csak dec. 30-tól mutatható ki (DL 74 195 = TelOkl II. 120, 1473. jan. 3., tévesen 1474. jan. 2-re keltezve).

Magyar Balázs vajda és (Kálmáncsehi)²⁵¹ Domokos, a (székes)fehérvári Szűz Mária-társaskáptalan prépostja, a királyi jövedelmek erdélyi kezelője²⁵² (királyi parancsra)²⁵³

1473

jan. 10.

Kolozsvár (nemesekek)

(*dom. inter oct. Epiph. dom.*)²⁵⁴

Magyar Balázs vajda²⁵⁵ és (Kálmáncsehi) Domokos,²⁵⁶ a (székes)fehérvári Szűz Mária-társaskáptalan prépostja, a királyi jövedelmek erdélyi kezelője (királyi parancsra, az erdélyi nemesség kérésére)

251 KUBINYI András: *A kincstári személyzet a XV. század második felében*. Tanulmányok Budapest múltjából XII(1957). 30; KÖBLÖS József: *Az egyházi közélet rég és a Jagellók korában (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával)*. MTA TTI, Bp., 1994 (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12). 352–353.

252 DL 17 552: *prepositus collegiate ecclesie B. Marie virg. de Alba, administrator proventuum regalium in Transilvania* (1474. okt. 18.).

253 A királyi parancslevél, amelyben értesíti a nemesekeket, a székelyeket és a szászokat a küldött megbízásáról: SzOkl VIII. 126–128 = Ub VI. 536 = DL 36 867 (1472. nov. 30.). Ezt a parancslevelet 1473. jan. 18-án íratta át a kolozsmonostori konventtel Hosszúaszi László, aki a nemesekeket, a székelyek három nemét és a szászokat – azaz az erdélyi országlakókat – képviselte (SzOkl VIII. 129–130 = Ub VI. 540 = DL 36 867).

254 Jan. 17. (VIII. d. congregationis): KEMÉNY: *Törvényhozás*. 79–80 = Ub VI. 539 (reg.) = DL 17 898 = DL 17 899 (*in congregatione et conventione generali universitatis nobilium ac alterius status partium Transsilvanarum dom. inter oct. Epiph. dom... celebrata*); DF 255 031 (*in congregatione et conventione generali universitatis nobilium* [utána egyidejűleg kihúzza: *comitatus*]... *celebrata*); *A torockószentgyörgyi Thorotzkay család levéltára*. Ismerteti JAKÓ Zsigmond–VALENTIN Antal. EME, Kvár, 1944 (Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 1). 35. sz. = DF 257 881; jan. 19. (X. d. congregationis): DL 26 904, DL 27 052; DL 27 194; BánfOkl II. 152–157 = DL 28 629; jan. 21. (XII. d. congregationis): DL 28 418; jan. 22. (XIII. d. congregationis): DL 28 307.

255 *Nobis unacum venerabili et egregio domino Dominico preposito ecclesie s. Nicolai de Alba in hac parte consocio nostro, in congregatione et conventione generali universitatis nobilium et alterius status hominum partium Transsilvanarum dominico inter oct. festi Epiph. dom., de speciali edicto serenissimi principis domini Mathie, Dei gratia regis Hungarie, Bohemie etc., domini nostri naturalis ad humillime supplicationis instantiam eorundem nobilium dicto domino nostro regi propterea porrectam in civitate Coloswar celebrata pro tribunali sedentibus; X. d. congregationis* (DF 257 679 = DL 37 302).

256 DL 17 552 = Ub VII. 27 (reg.; 1474. okt. 18.): *in anno proxime elapso [1473] in iudicio generali in civitate Koloswariensi de mandato ipsius domini nostri regis per magnificum Blasium wayuodam Transsilvanum, ac etiam nos celebrato* hozott ítéletet néhai Almakeréki Apafi Mihály birtokainak ügyében.

aug. 17. *Dés (potiores nobiles, szászok)*

(*f. III. p. Assumpt. Marie*)

Magyar Balázs vajda (királyi parancsra)²⁵⁷

1474

okt. 18. előtt

Torda

(*f. III. a. XI. mil. virg.*)²⁵⁸

(Kálmáncsehi) Domokos, a (székes)fehértvári Szűz Mária-társaskáptalan prépost-ja, az erdélyi királyi jövedelmek kezelője

1475

jan. 5.

Kolozsvár

(*in vig. Epiph. dom.*)²⁵⁹

Magyar Balázs vajda²⁶⁰

febr. 28. (tervezett)

Torda (nemesek, szászok)

(*f. III. p. Mathie ap.*)²⁶¹

Magyar Balázs vajda

1476

máj. 26–27.

Torda (nemesek)

(*dom. et f. II. p. Urbani pape*)²⁶²

Erdélyi István alvajda²⁶³

257 Ub VI. 553–554 = DF 244 987 (*conventio nobilium potiorum harum partium Transsiluanarum regni*). A tanácskozáson részt vettek Brassó és Szeben küldöttei is. – Ápr. 20-án a vajda a besztercei szászokkal tanácskozott Désen (Ub VI. 547 = DF 247 856).

258 DL 17 552 = Ub VII. 27 (reg.; 1474. okt. 28.): *hiis diebus novissimis de mandato regio quandam congregationem generalem universorum nobilium Transsilvanensium in oppido Thorda celebrassemus*, ahol bemutatták előtte Mátyás király 1474. febr. 28-i oklevelét (Ub VII. 7).

259 Ub VII. 30 (1475. jan. 3.) = DF 275 420^v: *executio facta est in vig. Epiph. dom. in congregatione generali in civitate Cluswar pro tunc celebrata*.

260 A kolozsvári közgyűlést a vajda tartotta, mert jan. 3-án innen keltezte oklevelét (Ub VII. 30 = DF 275 420^r).

261 A vajda 1475. febr. 17-i meghívólevele Beszterce városnak címezve: SzOkl III. 97 (hibás jan. 13-i keltezéssel) = Ub VII. 32 = DF 247 360.

262 DF 260 815 (*generalis congregatio*).

263 A vajda távozott Erdélyből, az ottani ügyeket alvajdájára, Somkeréki Erdélyi Istvánra bízta: Ub VII. 77 = DF 245 011. Vö. Ub VII. 90–91 = DF 246 461.

júl. 25. (tervezett) Torda (nemesek, szászok)
(f. *V. in Iacobi ap.*)²⁶⁴
Somkeréki Erdélyi István alvajda

1478

máj. 16. előtt
(*XVI. d. oct. Georgii mart.*)²⁶⁵
Kendi Antal alvajda

dec. 28. (tervezett) Kolozsvár
(*IV. d. Nat. dom.*)²⁶⁶
Vingárdi Geréb Péter vajda és székely isp.

1479

márc. 5. Kolozsvár (nemesek)
(f. *VI. a. dom. Reminiscere*)²⁶⁷

- 264 Somkeréki Erdélyi István alvajda júl. 21-én arról tudósította Brassó város előjáróit, hogy Pongrácz János vajda nevében megparancsolta az összes (erdélyi) megyének, hogy Szent Jakab ünnepén (júl. 25.) fegyveresen gyűljenek össze a Torda mezővárosban tartandó közgyűlésre, mivel Bátori István és Drakula László a királyi hadsereggel ugyanakkorra gyűlnék oda össze (Hurmuzaki XV/1. 92–93 = Ub VII. 100–101 = DF 246 491).
- 265 Kendi Antal alvajda ekkor kelt oklevele említi a nemesek *universitasa* számára nemrégiben (*nuper*) megtartott közgyűlést: DL 28 634. – 1478. febr. 2-án (*in Purif. Marie*) Geréb Péter vajda Doboka megye nemességének és minden rendű-rangú birtokosának megparancsolta, hogy fejenként hadba szállva jöjjenek Medgyesre, ahol tanácskozni is fog velük (Josephus Franciscus TRAUSCH: *Diplomatarium Transsilvanicum*. vol. II. *Supplementa ab anno 1124–1600*. [számozatlan oldalak]. Brassói Fekete Templom Lt, Tq. 77/II.; közlése: Transilvania IV[1873]. 23. sz. 279–280). Itt azonban elsősorban hadi készülődésről lehetett szó. Lásd még a feketevízi és váraljai jobbágynak címzett, ugyanaznap kelt parancslevelet: DL 45 706.
- 266 Vingárdi Geréb Péter erdélyi vajda és székely ispán dec. 15-én felszólította Losonci Bánfi György, Drági Zsigmond, Solymosi Ördög Antal, Zalai László, Keresztúri György Doboka megyei nemeseket, hogy 50 márka büntetés terhe alatt dec. 28-án személyesen jelenjenek meg a Kolozsvárott tartandó tanácskozáson, amelyen az összes erdélyi vármegye nemessége képviselve lesz (DL 62 910). Vö. HORVÁTH–NEUMANN: *Bátori István*. 46 (211. jegyz.). Az oklevél közlése: W. Kovács András: *Két meghívólevél erdélyi tartománygyűlésre (1478, 1502)*. Erdélyi Múzeum LXXXV(2023). 1. sz. 17.
- 267 *In conventione generali universitati nobilium et aliis cuiusvis status et conditionis hominibus partium Transilvanarum... in civitate Coloswariensi de regio litteratorio mandato per magnificum Petrum Gereb de Wyngarth, wayvodam Transsilvanarum Siculorumque comitem, presentibus egregiis Iohanne de Feleghez, comite camararum salium regalium de Zeek et Dees, ac magistro Stephano de Hashagh, prothonotario nostro* [sc. iudicis curie, Stephani de Bathor], *facta* (Ub VII. 207–208 = BánfOkI II. 204 = DF 245 037, 1479. márc. 5.). Ugyanezen

Vingárti Geréb Péter vajda és székely isp. (királyi parancsra; részt vett Félegyházi János széki és dési királyi sókamaraispán)

ON THE TRANSYLVANIAN PROVINCIAL ASSEMBLIES
OF THE 15TH CENTURY
I. (1416-1479)

Keywords: *Transylvania; general assemblies; provincial assemblies; judicial organisation; voivode; vice-voivods; Middle Ages*

This study is analysing several aspects regarding the organization of the general assemblies in the Voivodate of Transylvania during the 15th century. The general assemblies were traditionally convoked and presided by the voivodes in Turda, for the nobles of the seven Transylvanian counties (sometimes also for the Szeklers and Saxons, on the basis of royal powers granted to the voivods). After 1412, in parallel with the increasingly rare presence of Transylvanian voivods in this province, the assemblies were no longer organized. The role of these judicial assemblies was taken over by the octaval seat of the vice-voivods. The octaval tribunals were held in this period four times a year, on the eighth day of some religious holidays in Sântimbru (Alba county). Following the cessation of the assemblies presided by voivods, the forum of appeal of the vice-voivode's seat became the royal court. Around 1440, the vice-voivode's tribunal was moved to Turda. Since the last third of the 14th century, the vice-voivodes also held occasional meetings of the Transylvanian nobility in Turda, and from 1421 and 1433, meetings, which were also called general assemblies. The experiences of the peasant uprising of 1437-1438, the enlargement of the political community around 1440, in the whole of medieval Hungary, the increasingly pressing Ottoman threat, which affected both Saxons and Szeklers, led to the resumption of general assemblies, this time usually under the leadership of the vice-voivodes. These gatherings were held with increasing frequency, but at irregular intervals, not only in Turda, but also in other easily accessible places (Cucerdea/Lunca Mureşului, Cluj-Mănăştur, Cluj, Mediaş, Iernut, Târgu Mureş, Căpâlna de Sus and Târnăveni). Both the octaval vice-voievodal seat (*sedes iudiciaria*), held exclusively in Turda, attended by nobles, and the irregular assemblies of nobles, Szeklers and Saxons (*congregatio generalis*) were judicial assemblies. However, the congregations also discussed matters concerning the province as a whole, especially its defence. For the three privileged groups (nobles, Szeklers and Saxons) who were separated geographically and in terms of judicial organisation, they were the only forum for settling common problems. The general assemblies did not become permanent institutions: the change of location and the fact that they did not become the forum of appeal of the octaval court are evidence of this. They were not a legislative, but a consultative body and had no political role. Apart from the exceptional case of 1459, it was not convened at the initiative of the participants and did not become a body representing their interests against the royal or voivodal power.

közgyűlésen Bátori István országbíró nevében ítélőmestere, Hásságyi István állított ki oklevelet (DL 88 621).

DESPRE ADUNĂRILE PROVINCIALE TRANSILVĂNENE
DIN SECOLUL AL XV-LEA
I. (1416-1479)

Cuvinte-cheie: *Transilvania; congregații generale; adunări provinciale; organizarea judecătorească; voievod; vicevoievod; evul mediu*

În acest studiu sunt analizate aspecte legate de organizarea adunărilor provinciale în cadrul voievodatului Transilvaniei pe parcursul secolului al XV-lea. Congregațiile generale erau în mod tradițional convocate și prezidate de voievodul Transilvaniei, la Turda, pentru nobilii din comitatele transilvănene (uneori, în baza împuternicirii regale acordate voievodului, și pentru secui și sași). După 1412, în paralel cu prezența din ce în ce mai rară a voievozilor transilvăneni în această provincie, congregațiile nu au mai fost organizate. Rolul acestor adunări judecătorești a fost preluat de către scaunul de judecată octaval al vicevoievozilor, care se ținea în această perioadă de patru ori pe an, în a opta zi a unor sărbători religioase, la Sântimbru (comitatul Alba). În jurul anului 1440, locul tribunalului octaval a fost mutat la Turda. Forul de apel al scaunului vicevoievodal, odată cu încetarea congregațiilor voievodale, a devenit curtea regală. Începând cu ultima treime a secolului al XIV-lea, vicevoievodul a ținut la Turda și adunări ocazionale ale nobilimii transilvănene, iar în 1421 și 1433, aceste adunări au fost deja numite și ele congregații generale. Experiențele răscoalei țărănești din 1437-1438, lărgirea în jurul anului 1440 a comunității politice în întreaga Ungarie medievală, amenințarea turcească din ce în ce mai apăsătoare, care îi afecta atât pe sași, cât și pe secui, au dus la reluarea congregațiilor generale, de data aceasta de obicei sub conducerea vicevoievozilor. Aceste adunări au avut loc cu o frecvență din ce în ce mai mare, dar la intervale neregulate, nu numai la Turda, ci și în alte locuri ușor accesibile (Cucerdea/Lunca Mureșului, Cluj-Mănăstur, Cluj, Mediaș, Iernut, Târgu Mureș, Căpâlna de Sus și Târnăveni). Atât scaunul de judecată octaval vicevoievodal (*sedes iudiciaria*), ținut exclusiv la Turda, la care participau nobili, cât și adunările neregulate ale nobililor, secuilor și sașilor (*congregatio generalis*) erau adunări judecătorești. Cu toate acestea, congregațiile discutau și chestiuni care priveau provincia în ansamblu, în special apărarea acesteia. Pentru cele trei grupuri privilegiate (nobili, secui și sași), separate geografic și din punct de vedere al organizării judiciare, acestea reprezentau singurul forum pentru rezolvarea problemelor comune. Congregațiile generale nu au devenit instituții permanente: schimbarea locației și faptul că nu au devenit forul de apel al scaunului octaval sunt dovezi în acest sens. Ele nu erau un organ legislativ, ci unul consultativ, și nu aveau un rol politic. În afară de cazul excepțional din 1459, nu a fost convocată la inițiativa participanților și nu a devenit un organism care să reprezinte interesele lor împotriva puterii regale sau voievodale.